

Sagor och sägner, skrock och öfvertro från finnbygder och lappmarker.¹

9. Juhan Abram Suutari i Kittilä berättar.

A. Om uppkomsten af namnet Kittilä.

När jag var en liten pojke, hörde jag ofta gamla gubbar och gummor tala om alt märkvärdigt, som de hade hört af sina föräldrar. Jag var mycket road af dylika berättelser och lade dem mycket noga på minnet, och då de gamla gubbarne och gummorna märkte, att jag ville hafva grundligt reda på alt, ville de å sin sida gärna berätta. Jag tyckte det var treffligt att höra berättas om huru namnet Kittilä uppkommit, om de ryska fienderna, om *noitat* och *jatulat*. Besynnerligt är, att deras berättelser alltid så noga öfverensstämde, att knapt ett ords skilnad fans.

Dessa berättelser börja i hednatiden i Lappland, då evangeliets ljus ännu icke syntes eller spordes i de djupa ödemarkerna och skogarna. Det glest boende folket utgjordes mest af lappar och några finnar, och de voro alla kringflyttande. Detta aflägsna land var då för tiden mycket litet känt äfven i Finland, men alla visste, att där bodde lappar, spåmän och trollkarlar (*noitat* ja *velhoja*). Några funnos dock, som kände till lappmarken och hade rest där. Dessa voro kringvandrande ryssar (*laukkuryssät*), af hvilkas re-

¹ Fortsättning af den i *Meddelanden från Nordiska museet* 1902 införda uppsatsen.

sor många sorgliga händelser följde. Finland fick vid denna tid lida mycket svårt och bada i blod. Detta var i den stora ofredstiden. Man hade trott, att de, som bodde i lappmarkens dalar och fjällklyftor, skulle få bo i fred, men så blef det ej. Lapplandsborna fingo också sin del af de lidanden, som öfvergingo landet. De omtalade laukkuryssarne drogo med sig på rof begifvet folk, som for omkring och plundrade, mördade och rövade alt de kunde komma öfver.

En gång kom en rövvarflock till Kittilä kyrkby, där då flere fastboende plundrades, mördades och uppbrändes. Det skedde så noga, att ingen blef vid lif i gårdarna förutom en flicka, *Kitti* kallad, som gömt sig i en rofkällare. Hon ensam blef vid lif i hela Kittilä by. Två byar finnas här på något afstånd från hvar andra. Af denna händelse har Kittilä fått sitt namn. Gamla personer visste ej riktigt säkert, i hvilkendera byn *Kitti* bodde, men troligtvis var det i nedre byn, Ala-Kittilä. Några sade, att *Kitti* bott i nedre Kittilä, där nu gamla *Salmitalo* (gården vid sundet) är belägen. Ja, ända från denna stund kallades byn Kittilä, och detta blir kan hända länge byns namn. Man bestämde, att detta namn skulle gälla äfven hela socknen.

Kronofogden CH. EM. AHNGER meddelar, att, enligt uppgift af N. P. LOUKINEN, *Kitti* skulle bott å Pietarinkenttä, en åker vid Aakennusjoki nära prästgården, altså i Yli-Kittilä.

B. Om de ryska fienderna.

S. k. fienderyssar och rövare hafva i forna tider ofta rest för att plundra och rövva. Gamla personer sade, att lapparne hade sin egen marknadsplats på skoglösa sandheden å landtungan mellan de afsides liggande *Loukinenjoki* och *Kapsajoki*, och dit samlades på vanlig tid många lappar ända från Inari för att sälja skogsvildt, hudar och annat, och handlande kommo från många håll.

Ryssarne hade också fått veta detta, och kände noga till tiden, då lapparne brukade komma dit. Då marknad pågick som bäst, kringrände ryssarne hela marknadsplatsen, och alla plundrades och mördades. Så gick det med marknaderna vid *Kapsajoki*, och efter den stunden såg man där aldrig mera folk till sammans. Ännu kan

man se märken efter kåta-eldplatser i närheten, strax intill *Kyläjärvi* träsk. Där finnas kretsar af hvita stenar (»valkea liesi merkia kivisto»).

Efteråt sägas ryssarne i all vänlighet besökt den bekante trollkarlen (lovinoita) *Päiviö* vid stranden af *Rastijärvi*, där *Päiviös* by hade ängeslägenheter (*kenttät*). *Päiviö* också bodde där, och när han nu såg ryssarne på andra sidan träsket, sade han: »Nu komma ryssarne!» (*karjalaiset*). Ryssarne kommo. *Päiviö* hemtade dem från andra stranden med en flotte och tog hem dem till sin ängeskåta. Den vik, hvarifrån *Päiviö* hemtade in ryssarne, kallas ännu *Karjalanperä*. De voro hyggliga gäster i *Päiviös* *kenttä*, ty de visste, att husbonden var en stor trollkarl. De voro så rädda, att de ej på något sätt tordes skada *Päiviö*, och i mycken vänskap skildes de från *Päiviös* *kenttä*.

Många gamla sägner funnos om de illasinnade ryssarne, af hvilka blott de sorgligaste tilldragelserna må berättas.

STOCKFLETH (*Bidrag I*) refererar efter KEILHAU: »I syv på hinanden fölgende år, heder det i sagnet, som her er opbevaret om denne ødelæggelse, fulgte røverhorderne hinanden så uafbrudt, at der fra den ene sværm til den anden ikke levnedes tid til at koge en renkjødsuppe, og der lægges til, at kun én mand blev levende i Alten og én i Varanger».

C. Trollkarlen *Päiviö* och ryssarnes tåg till *Rovaniemi*.

Päiviö hade hört talas om kristna läran, att den gör slut på trollkarlarne (*noidat*), och att en döpt människa icke kan bli en mäktig trollkarl. — Då bestämde han sig för att resa till svenska konungen och begära kristendomens införande i Lappland. — Detta gjorde han bara af det skälet, att ingen annan skulle kunna bli en så mäktig trollkarl, som han själf var. Så reste han. Det berättas, att han kom till Torne och fann fartyget kort förut afgånget söder ut, men gick efter och hann upp skeppet midt emot *Seittenkaare*. Han flög som pilen från ett armborst och kom lyckligt upp på skeppets däck. Konungen lofvade gärna att sända en präst att döpa lappmarksborna och lofvade att gifva en liten kyrkklocka till Kittilä — såsom sockennamnet kom att blifva nu, när kyrkan bygdes — och äfven skulle konungen låta bygga kyrka och skaffa präst till henne.

Päiviö for till baka till sitt hem, och snart kom prästen och döpte och kristnade: först Päiviö och hans familj och sedan alla andra. Det berättas om Päiviös söner, som före dopet varit trollkarlar, att de förlorade så mycket af sin kunskap att trolla, att de ej ens kunde bota bölder. Och för flickorna blef det ändå fullständigare slut med deras förmåga. Men gubben själf vardt icke sämre, han var lika duktig. Snart kom klockan för att stanna här för beständigt. Men någon präst bestälde man ej till Kittilä. Felet var icke något annat, än att Sverge hade två hårda krig mot Ryssland och Jutland. På det sättet blef kristna läran i Lappland glömd för denna gång.

Den tiden drogo många fiendehopar omkring, som laukkurysarne fört dit. Då de kommo till Kittilä, togo och rövade de allting och togo klockan också. Sedan reste de efter *Ounasjoki* och rövade hela vägen, där de drogo fram. Emellertid fick Päiviö snart höra, att klockan var stulen. Han blef då mäktat förgrymmad och kallade de underjordiska till bistånd samt gick med dessa efter ryssarne, som kommit ända nära intill *Rovaniemi* till *Kellosuando* ofvanom *Heiskarintalo*. Där, midt emot Kelloniemi, drabbades ryssarne af Päiviös trolldom. Ingen väg fans vidare, och de undrade, hvad det skulle bli af dem. Klockan släpptes ned i älven till selets botten, Kittiläs första kyrkklocka. Selet kallades därför *Kellosuando*, och man har ibland hört klockan ringa. En gång hade en gammal gubbe i Heiskarigården dött, och kvinnorna hörde då klockan ringa nere i selet, »så att skogarna darrade». Rövvarne drogo sedan framåt, tills de kommo till *Rovaniemi* by, till öfre byn. Denna by säges då varit så tätt bebyggd, att en katt kunde springa från det ena hustaket till det andra ända från *Vuotikal* till *Ämmälä*, det är från byns ena ända till den andra. — Den kallades därför *Pihkapori*-staden (egentligen kådborrstaden).

På byns ena sida ligger »Kyssbacken». Där bodde en gammal gumma i en liten stuga, den s. k. Kyss-Stina (*Muisko-Tiina*). Hon hade en gång blifvit förargad på laukkurysarne och kört ut dem från sin stuga. På trollkäringars vis kastade hon het aska efter dem. Dessa laukuryssar kommo nu med en mängd af plundrarne

och stego först in i gummans stuga för att se, om där fans något att röfva, och om hon också nu hade het aska till hands. Då de stego in, sade de till gumman: »Ja, nog minnas vi Muisko-Tiina, då hon slängde het aska efter oss!» Nu fick gumman med sitt lif betala, att hon kastat aska. De togo och brände ned alt, som de ej röfvade med sig, och sedermera har denna by aldrig varit så tätt bebyggd. På detta vis har jag nu följt fiendehopen ända fram till Rovaniemi och återvänder nu till lappmarken, om hvilken jag började att berätta.

Många fientliga skaror hafva dragit omkring äfven inom den egentliga lappmarken. Fastboende hafva ofta vågat göra motstånd mot mindre fiendehopar, såsom t. ex. i *Sodankylä*, af hvilken anledning byn just kom att kallas Sodankylä (fejde-byn). Där sägas fienderna hafva blifvit slagna samt där förlorat sina lif och det gods, de fört med sig, men denna strid kräfde också flere af de fastboende försvararnes lif.

AND. JOH. SJÖGREN uppgifver i sina *Anteckningar*, att ett predikohus uppfördes i Kittilä 1778, samt att kyrka byggdes i Sodankylä 1689 på bekostnad af Karl XI, som äfven skänkte den mindre af klockorna. Sägner måste här afse Sodankylä moderförsamling och kyrka. — Angående Päiviö och hans släkt se TORNAEI *Beskrifning*, sid. 28 o. följ., äfvensom FRUUS' *En Sommer*, sid. 51 och följ. — I Kemi lappmark talas om gamla Pietar Päiviö och sönerna Vuolli, Iisku och Juhani. Tornæus nämner Vuollaba, hvilket lapska namn (Vuollab) är liktydigt med det finska Vuolli, d. v. s. Olof. QVIGSTAD o. SANDBERG berätta (*Lapp. event. og folkesagn*, sid. 117—128) om »Bäive Voulab» (Olof Bäive), »sagnhelten fra Enare». — Angående att bota bölder må nämnas, att Marja Lindberg i Tärändö (död 1889) »kurerade» dylika med surmjölk, som hon vispat med lillfingret.

D. Om trollkarlar, spåmän och besvärjare.

Gamla personer hafva berättat såsom fullkomligt sant, att förskräckliga trollkarlar fordom funnits. De hade i sin ordning under sin ungdom hört talas om dem af gamla personer. Dessa trollkarlar hade förmågan att med sin spåtrumma (*kannus*) taga reda på i bärgskrefvorna dolda kopparskrin med skatter, som ingen annan visste af. Då de skulle till att spå, kom dem trumman i handen, hvarför man kallat dem »trollkarlar med trumma i hand» eller också »flygande trollkarlar» (*kannuskäsi-noidaksi eli myös lentonoidaksi*), och trumman hade ett slags ringande ton, då man skakade den och

sjöng besvärjelser. Till sist kommo de i sådan ekstas, att de blefvo alldeles ifrån sig och föllo i vanmakt och voro liksom döda. En af trollkarlarne brukade likväl bibehålla sansen och fullfölja besvärjelserna. Slutligen greps också han af ekstasen och uppväckte därunder de andra till sansning. Det säges, att de ibland kunnat vara flere dygn i dylik ekstas, innan de kunnat hemta sig igen. De sade sig då hafva haft mycket att göra och långa vägar att färdas.

Efter gamla personers berättelser skall trolltrumman hafva haft en sådan kraft, att, om någon ovetande tog den i hand och vidrörde den, fick han snart känna dess underbara inverkan. Blodet i kroppen började koka hett från hjässan till hälen; och kastade man ej genast bort redskapet, blef man ytterligare förvirrad, så att man ej längre var sig själf mäktig, utan kom i alt större yra och föll i vanmakt, kom i ekstas. Det var en undervisningsresa, och så blef då den mannen färdig att kunna trolla. Men han fick icke vara rädd af sig, ty den som det var, blef aldrig en duktig trollkarl. Det är sanning, att alla de mäktigaste trollkarlarne blifvit det på detta sätt, genom att begagna sig af trumman. Då jag läste om professor Nordenskiölds resa till norra Sibirien och lapparne därstädes, fick jag se, att alla trollkarlarne där också begagnade sig af liknande redskap, nämligen en trumma, med hvilken de ringde. De ville ej för något pris sälja dem, men ändå hade Nordenskiöld fått en af dem.

Päiviö var den mäktigaste trollkarlen och spåmannen. Han bodde vid stranden af *Rastijärvi*, där ännu hans utäng (med kåta; kenttä) finnes, nu öfverväxt af enbuskar. Då han var gammal, berättar man, att han drog till *Inari*. Han hade nämligen där en kamrat i att trolla, och han var så mäktig den också, att han med sin trolldom kunde sätta sig till motvärn mot Päiviö och efter hand blef lika skicklig som denne. Detta var Inaris trollkarl (de gamle kallade honom endast så: Inarin noita). Mellan dessa båda rådde ofta stora trätor och slagsmål om vildrenar, som de båda önskade komma åt. En gång fick Inari-trollkarlen renarna att stanna hos sig, och Kittilä (Päiviö) fick inga. Därpå följde ett stort nödår för

Kittiläborna. Då tog Päiviö sin älske son *Anttijatku* med sig och for i båt ned från *Luokinen* samt rodde därefter skyndsamt åt nordväst, åt *Rastijärvi* till. Han kom till *Ounasjoki* och styrde öfver till älfvens västra strand. Strax gick han i land, just där *Taalo-vaara* (jättebärget) skjuter ut en hög ås ned mot älfstranden — det är ena ändan af *Levitunturi*. Där började han att rusta sig i ordning, lade spjutet bredvid sig och tillsade sonen, att då vildrenarna började höras och syntes simma öfver älfven, borde han komma i håg att, just då den sista vildrenen hoppade från andra stranden ned i älfven, väcka sin far med de sista orden i trolldomsformeln.

Päiviö sjöng nu följande: »Präktiga, långbenta Inarirenar, kommen rikligen till Kittilä och låten höra klappandet af edra klöfvar» etc. Därpå råkade han i det ekstatiska tillståndet. Pojken väntade och väntade — hvem kan veta huru länge? — tills det genom klöfvarnas smällande och ljudet af svängande horn började höras, att en ren kom ända från Inarilandet af *Ruomankiselkä*. Säkerligen funnos emellertid ännu flere vildrenar. De voro snart vid åstranden och satte skyndsamt öfver älfven, fastän de flåsade med öppna munnar, och tungan hängde ut ur munnen. De voro tvungna att gå, och när den sista hvita vajan hoppade i älfven, väckte pojken sin fader, som steg upp behändigt och grep spjutet och sprang till älfstranden. När den hvita vajan kom i närheten, riktade gubben björnspjutet mot den. Inaritrollkarlen måste då gifva sig till känna och bedja Päiviö om nåd, och nåd fick han. Päiviö hade förut vetat af, att Inari-trollkarlen skulle följa efter renarna för att få dem tillbaka, och därför hade Päiviö stannat på andra stranden för att under ekstasen förgöra sin motståndare och göra honom rådlös, hvilket också lyckades. Nu skulle dessa båda mäktiga trollkarlar försona sig med hvar andra, dessa som nu redan lärt känna hvar andras förmåga, och så förliktes de för alltid. Renarne delades lika på båda hållen: Inari-trollkarlen vandrade tillbaka till sitt hem, och Päiviö blef med sin del kvar i Kittiläbygden. Ända från den tiden voro de sams, de båda mäktiga trollkarlarna. Och nu är slut på berättelsen om Päiviö, och i Inari säges hans sista kända funnits, där han uppehöll sig på sin ålderdom.

Trolltrumman kallas här på finska *kannus*, pl. *kannukset*. Tornæus och Sjögren hafva tidigare antecknat dessa namn. Apparaten var af trä, hvilket också tydliggöres af det af mig antecknade namnet *kannuslautta* (spåbräde). Sjögren uppgifver, egendomligt nog, att de flesta lappar hade kannukser af stål, utom en fattig gumma, hvars trollredskap endast bestod af näfver, men ändå var högst förträffligt. GABR. TUDERUS, pastor 1675, brände i Sodankylä och Kuusamo ett flertal spåtrummor. I svenska Öfvertorne sn finnes en lägenhet Kannusjärvi. Suutaris beskrifning på den praktiska användningen af redskapet är emellertid tydligen förvanskad, men ger anledning till förmodan, att det möjligen kunde vara nog att betjäna sig endast af själfva visaren, som var försedd med åtskilligt skrammel. Pålitligare är gifvetvis Tornæi autentiska, lifliga framställning (se särskildt WIKLUNDS edition i Lundells tidskrift). Att lappen i ekstas faktiskt var trollkarl är veterligt, och ett alldeles tydligt fall af clairvoyance berättar Tornæus af egen erfarenhet (Wiklund sid. 32, 1772 års ed. sid. 21). Schamaner finnas ännu bland de terska lapparne på Kolahalvön och stå i högt anseende (liksom fallet är i Sibirien; se STADLING). Dock användes trumman där ej vidare. Spåtrumman kallas i nämnda lappmark *koamdes* eller *kumdes* (i norska Finmarken *gobdas* eller *kobdas*, i norra Karelen *kontakka*). Af QVIGSTAD (*Einige Bemerk. v. d. Zauber-trommel*) skrives namnet från Tysfjord i Norge *goabd(t)*es.

Berättelsens term för uttrycket »falla i ekstas» är *menee loveen* (egl. *louheen*) d. v. s. att resa till Pohjola- eller Lapplands-värdinnan Louhi (jfr. CASTRÉN *Nord. resor o. forskn.* VI, s. 26). Äfvenså förekommer uttrycket *loveen langettaa*. GANANDER (*Mythol. fenn.*, sid. 21) uppgifver: »då de falla i sin ecstas eller dvala, fara de till Jabmiaino, de dödas rike.»

ELIAS LÖNNROT (*Afhandl. om finn. mag. med.* s. 5) indelar trollmännens besvärjelsesånger i *synnyt* (födelseberättelser) och *sanat* (ord). Båda kategorierna torde blifvit framförda rytmiskt. (Jfr det intressanta arbetet *Les Incantations* af SÉDIR, Paris 1897).

CASTRÉN berättar i *Nord. resor o. forskn.* I, s. 28, att Juhani Päiviö kämpade mot en rysk trollapska Kirsti Nouhtua, som sökte få öfver alla vildrenarna från Kittilä till ryska Lappland. Beskrifningen på renarnas beteende enligt Suutaris berättelse leder för öfrigt tanken till Kiplings skildring från Indien af Mågli med sina vargar jagande nilgajen (i »Mannen som ville bli kung»). Enligt Tornæus (Wiklunds ed., sid. 37) dog Peder Päiviö (Tornæi namnform) i Peldojärvi 1670.

E. De siste trollkarlarne.

Efter Päiviös tid blef det kyrkoherde i Sodankylä, och denne reste två gånger årligen till Kittilä och fullgjorde prästerliga för rättningar. Han höll också gudstjänst där i något gårdspörte, och ända till den tiden funnos där trenne ekstatiska trollkarlar (*lovinoidat*). I byn *Kaukonen* fans en vid namn *Klaavus* (Klas), i Kittilä by en med namnet *Hannun-Jussi* och en *Paanulainen*. Klaavus var af dessa tre den mäktigaste trollkarlen, och äfven kroppsligen var han reslig och fet. Han var bonde i *Mäkitalo*. Kyrkoherden *Forbus* hade då nyss kommit till Sodankylä, och man berättar, att

han varit mycket andligt sinnad och förgrymmad på de trollkarlar, hvilka han försport finnas i Kittilä. Då han kom första gången hit, hade folket samlats i byn Kaukonen, där gudstjänst hölls.

Trollkarlarne voro äfven med där. Paanulainen gick och hälsade på den nye kyrkoherden, som frågade: »Vet du, om här finnas några trollkarlar (noidat)?» Paanelainen svarade helt förfärad: »Jag vet icke, käre kyrkoherde, om här finnas några.» Kyrkoherden mönstrade Paanulainen skarpt och sade: »Jag tycker mig se, att du är en af dessa djäfvulens apostlar, men i dag skolen I få höra domen!» Forbus hade predikat riktigt strängt mot trolldom, och till sist blef han het i sin predikan och sade: »Genom Herren Zebats mäktiga namn tillstädjer jag, att djäfvulen må taga sitt bort från denna församling — så att några trollkarlar ej måtte förvilla Herrens hjord — till dess jag nästa gång kommer hit, om man ej gör varaktig bättring och återvänder från den onda vägen.» Detta var på höstvintern; prästen kom ej igen andra gången förr än på tidiga sommaren.

Vintern var förliden, och våren kom, men trollkarlarne voro lika svåra som förut. De hade emellertid blifvit oense sins emellan. Kittiläbyns trollkarlar stodo på ena sidan, och Klaavus i Kaukonen-byn var ensam mot dessa. Det var en vårdag, snön höll på att smälta. Klaavus högg ved i skogen strax bakom gärdsgården utmed åkern. Grannen *Kaukonen*, som vandrade i närheten, fick syn på Klaavus, som sökte gömma sig bakom träden, på det att grannen, hvilken flere gånger tillsagt honom att göra bättring och sluta upp med sin tjänst hos satan, ej skulle blifva varse hans förehafvanden. Så satte han sig bakom ett stort, gammalt vindfälle, lade yxan bredvid sig och handskarna och mössan samt började sakta sjunga. Snart kom han i ekstas, men detta tillstånd varade ej länge, förrän han steg upp och begynte kämpa med några osynliga väsen. Två gånger störtade han med händerna mot marken liksom under en brottning, därpå grep han yxan och gjorde flere hugg med denna, upphörde sedan, såg på en viss fläck och sade: »Ligg nu där, din förbannade kötthög!» Så tog han sin mössa och vantarna och gick hem.

Äfven Kaukonen gick hem och tänkte, att han borde gå in och språka vid Klaavus ett tag. Men Klaavus kom snart själf till Kaukonen och sade sig vara mycket förargad. »Nå, granne, på hvem har du nu blifvit förtörnad?» sporde Kaukonen. »Just på den djäfvulen, som jag alltid troget tjänat och nu har gjort mig kvitt!» svarade Klaavus. »Men nu skall jag göra uppriktig bättring. Där hör du det, och när kyrkoherden kommer, då skall jag befästa mitt löfte.» Detta tyckte Kaukonen vara ett godt beslut och talade till honom om Guds ord. Därpå frågade Kaukonen honom, hvad det var för en strid han utstått i skogen. »Var du och såg på?» sade Klaavus. »Jo, nog var jag det!» svarade Kaukonen. »Voj, käre vän, att du ej kom att hjälpa mig mot två karlar», sade Klaavus. »Det var Paanulainen och Hannun-Jussi, som kommo rakt på mig och skulle dräpa mig, och jag var mycket nära att mista lifvet, men det lyckades mig ändock att blifva dem öfvermäktig och att hämnas på dem.» Inom kort kom bud från Kittilä, att Paanulainen och Hannun-Jussi voro döda.

Kyrkoherden kom igen på försommaren, och då redan hade hans ord besannat sig. Alla, som något litet försökt sig på trolldom, voro mycket rädda, öfvergåfvo att trollo samt gjorde bättring.

Dessa voro de sista, mäktiga trollkarlarne. För omkring 90 år sedan fans emellertid i våra bygder en trollkarl, ehuru ingalunda jämförlig med de förut nämnda. Det var *Pötys-Klaavus* (Luns-Klas). Denne bodde vid *Jesiöjärvi* och var besläktad med den omtalade Kaukonen-Klaavus. Om hans förskräckliga hädanfärd berättade mig min moder, som själf hade varit där på stället, bland annat följande. Hennes broder *Zakris Moko* firade bröllop höstkyrketiden i *Kariniemi* gård i Ala-Kittilä by. Där var Pötys-Klaavus, som började fantisera och lofprisade trolldomen. Somliga voro emellertid icke förfärade, utan talade med honom om själen och det tillkommande lifvet, hvartill han med riktigt grof och rå röst svarade, att om han berättade för dem, att Perkele ror med ens ryggrad och främjar arbetet, så att en karl här på jorden riktigt bra reder sig, så vore ej hans berättelse värre än deras egen. Han brukade alltid säga: »Gif brännvin, att ej präktig blir sämre!» När man nu

gaf honom på nytt, hælde han det i sig och böjde hela kroppen bakåt. Så föll han baklänges på golfvet, och därpå bar man ut honom i rislan (släden) på gården, så att han skulle nyktra till i kylan. Det var afton, och man såg ej efter honom mera, enär vädret blef blidare, utan menade blott: »Låt honom sofva!» De dansande gingo esomoftast under kvällens lopp ut för att svalka sig, och då hände det, att en pojke och en jанта satte sig på kanten af släden. Flickan trefvade med handen i släden, hvarpå hon hoppade upp, skrek till och sade: »Här är någon, som har dött!» Man gick dit och såg efter, och så var verkligen förhållandet. Pötys-Klaavus var död. Sådant var trollkarlens ynkliga slut.

Sedermera har ingen trollkarl funnits ibland oss. I *Rautusjärvi* säges hafva varit en spåman, *Lahen-Niku*, och till och med i Ala-Kittilä fans en gammal inhysing i *Hakala*-gården, som jag själf i min ungdom varit i tillfälle att tala vid, då jag en gång var dit i ett ärende hemifrån. Han hette *Klaavu*, och äfven han var af den *store* trollkarlen *Klaavus*' från *Kaukonen* släkt. *Klaavu* anses inom denna släkt vara ett riktigt hedersamt namn, som därför går i arf från far till son. Gubben berättade mig ofta om tilldragelser i fordomtima, och han var duktigt gammal. Med stolthet berättade han om sina egna trolldomsbragder. Med någon annan, sade han, hade han en gång som främmande varit i sin födelseby, och det var under våren på sista föret. Han gick till fots, ingen skjuts fans, och föret var nästan slut. Han gick från *Kaukonen*, och vägen till Ala-Kittilä är omkring 1½ mil. Han stretade i blöt snö och vatten och började sakta gnola på en sång, och så kom sinnesberusningen öfver honom. Han skrek: »Ohoj, skogens vättar, låtom oss rasa med hvar andra, kommen nu att skjutsa en vandrare!» Gubben skrattade här riktigt godt och sade, att då fick han sig snart skjuts hela vägen. Men de skjutsade honom ej ända fram, utan de lämnade honom ett litet stycke på andra sidan af ån, som rinner genom byn. Sedan har i dessa bygder funnits hvarken spåmän eller trollkarlar, endast några, som botat genom läsning, och några gummor, som sysslat med häxkonster, men dessa hafva icke varit alls framstående. Där blef det altså slut med den

saken, och det får det också vara — det är just ingenting att sakna!

I fråga om Hannun-Jussi bemärkes, att åtminstone i svenska finnbygder *unga* Juhani, pojkar, pläga kallas Jussi, medan äldre kallas Jussa. Angående Paanulainen, må man gärna anse namnet förevigadt genom Juhani Ahos skildringar från Panulagården, där den ryktbare *Panu* höll till. Ganander nämner i sin *Mythol. fenn.* (sid. 66) Panulan neiti: en underjordisk trollmö, hvars bindel fästes med ödlor. Med kyrkoherden Forbus äsyftas troligen magister Zacharias Forbus, pastor 1718 i Kuusamo och son af prosten i Kemi, Lars Forbus.

F. Om troll och gastar (*Jatuleista ja peikosta*).

I min barndom hörde jag ålderstigna personer berätta mycket om trollen. Dessa sades hafva varit orimligt stora, håriga öfver hela kroppen och förskräckligt fula, kunde förändra gestalt efter godtycke, men likväl ej göra sig osynliga. För människor voro de mycket rädda, så att man sällan fick se dem, men om man någon gång i skogen hörde ett af dem hvissla och då djärfdes att hvissla till svar, kom trollet strax fram. Så berättade man följande om en trollkunnig lapp med öknamnet *Tuonka-Äijä* (renfetts-gubben), som bodde mellan *Inari* och *Kiistala*.

På samma landtunga, där lappen bodde, uppehöll sig ett troll, som var mycket förgrymmadt på denne. När lappen nu en gång ströfvade i skogen med sitt björns pjut i handen, hörde han, att någon hvisslade, hvarför han strax hvisslade svar. Genast var trollet hos honom och sporde: »Är icke du Tuonka-Äijä?» Lappen svarade: »Nej, men nog känner jag honom.» Trollet frågade: »Nå, vet du hvar Tuonka-Äijäs kåta är?» Lappen genmålde: »Nog vet jag ju det.» Trollet frågade: »Då skall du komma och visa mig den, ty jag har ett litet ärende dit?» Lappen svarade: »Nog skall jag visa dig den, men Tuonka-Äijä får ej se mig, därför måste vi försiktigt smyga oss dit!» Så gingo de.

Emellertid kände Tuonka-Äijä på rätt nära håll en djup klyfta nedom en stor, utspringande klippa på *Luolikkovaara*, och fram mot kanten häraf vandrade de. Längst ner i afgrunden fans en stor källa, som aldrig frös till, hvarför det immade af den, då det var kallt. Sakta sade nu lappen till trollet och pekade med handen:

»Se där stiger röken upp, där har Tuonka-Äijä sin kåta, sträck dig öfver och titta dit!» Trollet gick fram på klippafsatsen och skådade ner, men samtidigt stack lappen honom bakifrån med björnspjutet. Trollet störtade utför branten, men såg sig om under fallet och frågade: »Var du icke ändå Tuonka-Äijä?» Så föll han ned till remnans botten och dog. Trollets käring hörde man sedan begråta sin make på *Sierrumaselkä*, som numera kallas *Itkemäselkä* (sorgeåsen).

Märkvärdigt är, att lapparne genom list och trolldom kunde göra sådana där skogsrän rådlösa och bringa dem om lifvet! Gamla personer brukade kalla dylika troll *lihapiiruksi* (köttdjäflar) och sade, att de voro till hälften människor, till hälften djäflar. De voro emellertid mycket dumma.

I närheten af *Tepasto* by bodde en gång ett troll, som slog sina lofvar kring en bondhustru därstädes och plägade umgänge med henne. Så föddes ett barn, men då det var hårigt och anskrämmeligt, ville icke modern visa det för folk, utan gaf det åt trollet, att detta själfv finge draga försorg om barnet. När husbonden fick höra talas om, att trollet hade sin gång i gården, började han lägga sig på lur för att få skjuta det. Men trollet tog sig i akt. Då mannen var borta, kom trollet och kastade genom ett fönster in barnet, liggande i komse (lapp-vagga) och sade till husmodern: »Där har du, Kirstiina (Kristina) kiippari ja kaappari!» (öfversättligt). Därpå försvann det för alltid. Barnet blef kvar hos modern och växte upp till en grof karl och var som andra människor, och hans släkt lefver ännu.

Som barn var jag en gång i *Niilivaara*-gården. Dit kom då en kringvandrande främling, som kallades *Niku-Äijä* (Nils-gubben). Då den främmande karlen gick, sade den gamla värdinnan: »Det var en släkting till trollet, den där gubben!» Han var också reslig till växten och mycket stygg att åse. Gumman kunde säkert räkna ut, hvilket led (*polvi*, egl. knä) det var af trolls släkten, men jag har nu glömt det.

Man sade en gång under höanden, när alt folket var på ängen, att ett troll kommit till en gård i byn *Kaukonen* och ätit upp alla

filbunkarna och ännu mycken annan mat. Man hade ej kunnat gissa, att det var trollets verk, men då främlingen inom fällan hade burit stora träd med rötter och alt, då förstod man, att det var ett troll, som varit framme. Man trodde, att det var samma troll, som bodde vid Tepasto men öfvergifvit trakten.

Att trollet på detta sätt farit fram i boskapsfällan har man här aldrig hört berättas, kan hända af det skälet, att jorden här är så stenig och grubbig (gropig), att en vanlig människa ej kan tänka sig eller se något värre, när marken väl blifvit skogbunden och öfverväxt med mossar.

Gamla personer hvisslade icke gärna, enär man sade, att trollet då lystrade. Också förbjöd man alla barn att hvissla, om det också skedde händelsevis. Om barnen ibland gräto, sade man: »Grät icke, liten, gästen hör det!» (Äläitke, pikkuseni, peikko kuulee!) Man kan tydligt och klart förstå, att det en gång funnits troll. Sedan man börjat bruka skjutgevär, hafva alla troll och gastar försvunnit, utan att man vet, hvart de tagit vägen. Det är möjligt, att de dragit sig undan till något fjärran beläget, obebodt land, eller att man gjort ända på dem alla sammans. De hafva visat sig rädda också för armborst, men för bössor hafva de varit ännu mera förfärade.

Tuonka, ett lapskt-finskt ord, är benämning på ett renfett, förvaradt i torkade renmagar. Finnarna äta det som sofvel till bröd, och det smakar ganska bra. Eljest pläga finnarna, äfven i Sverge, äta fett af nötkreatur som sofvel, ty smör har man ej alltid råd att äta. Fettet hackas i små bitar och saltas. I Tärändö gestaltar sig *tuonka* såsom *tunka*. *Lihapiru* är där ett okvädingsord. Om *peikojä* berättar man i Tärändö, att de flögo omkring i skymningen som flädermöss. Här är väl altså gast, icke troll, det riktiga motsvarande ordet. Slog man dem en gång, dogo de, slog man ännu en gång, vaknade de åter till lif. Med järn eller stål fick man icke slå, ty slikt bet ej, utan en björkklabb eller dylikt var bäst att använda. Också i Tärändö känner och använder man uttrycket »hvisla inte, för då kommer gästen och tar dig!» Ganander (Mythol. fenn., s. 68) anser *peiko* synonym med *perkele*, *piru*, *pirulainen* (djäfvulen).

G. Kyrkorna i Kittilä. Allmoge och tjänstemän.

Jag har förut berättat om kristendomens utbredande i Kittilä. Om det kunnat så genomföras och inga hinder kommit emellan, hade helt säkert Kittilä blifvit moderkyrkan i lappmarken. När

sedermera nya åtgärder vidtogos, blef Sodankylä såsom varande tätare bebyggd hufvudförsamlingen, och Kittilä blef endast ett kapell. Prästen reste två gånger om året till Kittilä för att predika och höll skriftegång i något gårdspörte. En bonde i byn Kaukonen hade för ändamålet låtit bygga ett pörte, som för sin storleks skull kallades Holmas slott. Holm var förmodligen bondens tillnamn. Där predikades mycket länge framåt i tiden.

Den första begravningsplatsen var *Kurjenpolvi* (tranknäet). Denna ligger tre verst uppåt skogen från den nuvarande kyrkogården. Det synes häraf, huru rädda och fruktande människorna den tiden voro, då de ej tordes bygga sina gårdar i närheten af de dödas hviloställen. På detta sätt har Kittilä sett ut länge, länge; först 1778 bygdes första kyrkan i *Ala-Kittilä* by, och samtidigt iordninggjordes en ny begravningsplats bredvid kyrkan. Denna kyrka, som jag fullt säkert kommer i håg — och jag mins öfver 50 år till baka — var ett fyraväggigt hus, större på längden än på bredden. Man hade gjort yttertaket af plank, hvari man på midten med yxa hållat en ränna, så att vattnet kunde rinna af. Invändigt såg den ut ungefär som andra kyrkor. Fönsteröppningarna voro fem, bra nog stora, men rutorna voro mycket små och sutto inpassade i blykors. Sakristia fans ej. Ingångsförstun var som ett litet kontor utanför kyrkväggen, och därifrån kom man genom en dörr in i kyrkan. På båda sidor om dörren stodo ett par bjälkar, och dessa voro så långa, att de räckte öfver takåsen. Ofvanpå bjälkarna var liksom ett tak, under hvilket kyrkklockan hängde. Ringaren hade sin plats på golfvet i förstun och drog i ett långt, groft rep, som var flätadt af fururötter liksom de rep, hvilka användas vid timmerflottnig. I förstuns tak var en öppning, hvarigenom ringaren såg, huru klockan svängde. Klockan var helt liten, men ändå kom skada på den: den gick i tu och måste gjutas i hop igen, men sedan satte man den ej i samma ställning utan mellan några stolpar utanför kyrkan, då man slog med kläppen och ringde.

Så fortfor man, ända tills ny kyrka bygdes. Nya kyrkan bygdes efter hvad jag minnes åren 1833—1835 i *Yli-Kittilä* by, och denna by passar också bättre till kyrkplats, ty där är bättre mark

och på alt sätt förmånligare. Då invigdes äfven en begravningsplats nära den nya kyrkan, tredje begravningsplatsen i Kittilä. Vår sista kyrka är af trä och väl liten i förhållande till folk-mängden, som ökas årligen. Med kyrkans uppbyggande hängde så till sammans, att församlingen själf bygde sin kyrka, och kronan lofvade ett penningeanslag. Pengar uttogos, om jag minns rätt 15 riksdaler på hvarje gård, och arbetet började då riktigt med kraft. Så uppfördes kyrkan fullfärdig. Resten af penningeanslaget hördes emellertid aldrig af, och man fick aldrig reda därpå. Till sist utsåg man bonden *Juho Korva* till talman och skickade honom till guvernören i Uleåborg för att bringa klarhet i saken. Men Korva kom till baka med bud, att man skickat alla pengarna, som voro afsedda för Kittilä, och nu vet ingen, hvar pengarna hamnat. Guvernören i Uleåborg, *R. W. Lagerborg*, reste då upp till Kittilä för att taga reda på den där affären, men dåvarande kronofogden i Lappmarks härad och Torne kommun var ej vid sina sinnens rätta och fulla bruk, hvarför ingen upplysning i den dunkla och invecklade saken kunde vinnas. På det sättet fingo Kittiläborna bygga sin kyrka hufvudsakligast på egen bekostnad.

I min barndom funnos inga tjänstemän boende i Kittilä. Prästen och länsmannen reste ibland hit på tjänstgöring från Sodankylä. Just så långt till baka jag kan minnas, fingo vi egen präst här, och sedan kom länsmannen flyttande hit samtidigt med kronofogden, och nu finnas här tjänstemän af alla slag, så att intet annat felas oss än en särskild guvernör öfver Lappland. — — —

Slutligen vill jag berätta litet om dem, som bo här i lappmarken. De första invånarne voro lappar, som så småningom af-tagit i antal, när inflyttningen af finnar ökats. Finnarne torde kommit hit på det sätt, att man efter någon i hemtrakten begången förbrytelse rymt hit till öfre landet. Så sade t. ex. *Kaukonen*, att han var från ett land långt, långt borta, hvarför man började kalla honom Kaukonen (=Kaukainen, främling). *Mokko* i nedre Kittiläbyn sade sig hafva kommit från ryska Lappland (*Turja*). *Fuski Mokko's* (Fuskin Mokka's = *Fuscus Mokka's*) släkt vet ännu, hvarifrån deras förfäder stammade. Där, i ryska Lappland, finnas många finsktalande hushåll, och därifrån var Mokko, som fått sitt

namn af att han vid skytte alltid brukade säga: »Jag är en karl, som går utanpå alla» (minä mies muita mokompi) och uppgaf sig vara hittebarn (*lehtolapsi*, egl. lundbarn, utsatt barn). Modern skulle hafva födt honom och lindat in honom i en lärftspacke bredvid skogsstigen, där en kvinna fann honom och sedermera uppfosttrade barnet. Man kallade honom därför också »lärftspackegubben» (*liinapakkaäijä*). Så har Mokkos släkt runnit upp och likaså det vanliga uttrycket »mies muita mokompi». Denna släkt tillhör också jag på min mors sida. Mokkos släkt liknar svenskarne och har tjockt kindskägg. Man säger, att denna Mokkos stamfar varit mera civiliserad än andra på den tiden.

På detta sätt har en finsk befolkning hitkommit. Personerna hafva icke yppat sina rätta namn, naturligtvis af rädsla, att det skulle spörjas, hvar de uppehöll sig. Nu finnas här ej många lappar kvar, endast några få.

Sedan Johan Abram Suutari berättade det förestående, hafva förhållandena i flere hänseenden förändrats. Landsvägen till Kittilä är färdig, postkontor och apotek hafva inrättats i kyrkbyn, och folkskolor finnas både i kyrkbyn, Kögäs och Alakylä byar. Nya kyrkan är tillbygd och reparerad, brädfodrad och oljemålad. Gamle Johan Abram fick glädjen se flere af sina önskningar uppfyllda. Han dog år 1900.

10. Kronofogden Charles Emile Ahnger meddelar.

A. Sägner från och om det äldsta Kittilä.

Fordom lefde i Lappland en mäktig trollkarl vid namn *Päiviö*. Vintertiden bodde han på det ännu befintliga *Hannu's* nybygge vid utloppet af *Aakennusjoki*, på den dyiga stranden; om sommaren uppehöll han sig på *Taalovaara*, uppe på höjden *Kellostapuli* (klockstapel), så att han alltid kunde se, när de fientligt sinnade ryssarne kommo på sina plundringståg. Om hösten bodde han i *Kuivasalmi* by, hvarest hans kenttä (röjning, med kåta) ännu finnes. Brodern *Tieska* (=ett löst skinninlägg i handskarna, hvilket kan uttagas för att torka, då det blifvit vått) bodde på västra sidan om *Aakennustunturi* mellan *Pyhäjärvi* och *Kukasjärvi*. *Päiviö* hade tre söner.

Den äldste hette *Vesto* (en fors i Aakennusjoki heter ännu *Vesto*, emedan *Vesto* ofta uppehöll sig i dessa trakter och vid besök hos sin farbroder alltid vadade öfver älven just i denna fors), den andre hette *Mettä-Lappalainen* (=skogslappen; det fins nära källorna af *Venetjoki* en ås, som ännu bär hans namn, enär han vanligen vistades där). Den tredje sonens namn var *Hannu*, hvaraf gården fått sitt namn.

Päiviö hade en gång, klädd i hvit pesk (=lappmudd), begifvit sig till Stockholm för att anskaffa en präst till Lappland. Vid *Tai-vaikoski* såg han, huru fiskarena med häf togo sik och lax. Han förvandlade sig nu själf till en stor fisk och sam in i häfven. Med mycken möda fick man denna sik i land, och man hade just börjat fjälla den, då den hoppade till baka i forsen. Karlarne sågo, att blott hår af en pesk stannat kvar på stenen, men inga fiskfjäll, och häraf förstod man, att fisken ingen annan varit än just den berömda trollkarlen från Lappland.

I Stockholm gick Päiviö upp till kungen och fick präst till *Sodankylä*. Prästen reste vägen förbi *Kellontekemä* (klockgjutningsplatsen) till Kittilä, hvarest han i nedre gården (*Alatalo*), där nu badstugplatsen ligger, höll gudstjänst. Hit församlades många trollkarlar och många andra. Prästen frågade trollkarlen *Paanulainen* — som bodde i *Paanulainens* risiga skog på nedre ändan af Kittilä-vaara —, huruvida han var en trollkarl, men *Paanulainen* bekände ej. Prästen sade sig då följande dag ärna visa, hvem af dem vore den mäktigaste att predika. Nästa dag föllo många i ekstas (loveen eli lumoon), så att de blefvo sanslösa, och fem af dem dogo.

Päiviös söner *Vesto* och *Hannu* hade just då begått nattvarden. Härom berättade de för sin broder *Mettä-Lappalainen* och voro belåtna öfver, att de fått ett så godt vin. *Mettä-Lappalainen* frågade: »Var vinet lika bra som spad af abborrarnas inälfvor?» — »Voj, det var mycket bättre!» — »Nå, kanske bättre än om man skulle koka hela abborren till spad?» — »Det var ännu bättre.» — »Men var det manne så bra som om man tre gånger skulle koka inälfvornas spad?» — »Det var ännu mycket bättre», blef svaret. »Det är då alldeles omöjligt!» sade *Mettä-Lappalainen*. Efteråt, då prästen kom

för andra gången till Kittilä, tog Päiviö med sig Mettä-Lappalainen, och då nu denne undfick nattvarden, sade brodern: »Nå, sade jag dig icke, att vinet var bättre än tre gånger kokadt spad på inälfvor.»

För omkring 300 år sedan kom en man vid namn *Määnänen* från Tavastland och bosatte sig vid *Riikokoski* i sydost om Ounasjoki, där ännu finnes *Määnäsenmännikko* (Määnänens tallskog) samt hans eld- och boningsplats, ett omkring 2 famnar bredt och 8 alnar långt trähus med spiselmur i ena hörnet. Määnänen hade i Tavastland slagit i hjäl sin broder och därför rymt hit till lappmarken. Här gifte han sig med en lappkvinna från *Lakkala* samt blef far till en son och tre döttrar. Sonens namn vet ingen. Den äldsta dottern hette *Kitti* (Ristiina=Kristina), den andra *Brita*, den tredje namn känner man icke.

En gång kom en flock fientliga ryssar alldeles oförväntadt, utan att man tillförne sport det minsta. Flickorna höllo på att valla får: Kitti på *Lamposaari* i Ounasjoki, Brita på *Nälkäsaari*. Ryssarne slog i hjäl Määnänen och hans hustru och sonen, men den hemmavarande flickan fick tillfälle att fly ut på *Nälkäjärvi*. Kitti och Brita voro dolda på holmen. De fientliga ryssarnes öfverste hette *Haapanen* (af *haapa*= asp eller *haapana*= and, svensk-finsk dialekt). Rövvarne hade gömt sig i en hålgång vid en å, ett litet stycke från Määnänen-gården åt söder till. Denna bäck har däraf fått namnet *Haapaoja*. Sedan ryssarne dragit därifrån, foro Kitti och Brita till hemmet, som var brändt till aska. Af skeletten funno de, att icke alla de hemmavarande blifvit bragta om lifvet. De började leta och funno till sist sin syster vid stranden af *Nälkäjärvi*, där hon lifnärt sig af gräs och fräkenrötter. Det ställe, där tredje systemen anträffades, fick just af denna anledning sitt ännu bevarade namn (*Nälkäjärvi*=hungerträsket).

Dessa tre systrar vandrade härifrån ned efter älven och bosatte sig vid stranden af *Aakennusjoki*, där nu prästgården ligger. Från Savolaks kom en man vid namn *Jaakko Ylityinen*, som äktade Kitti. Han hade i sin hemtrakt kommit i slagsmål med sin halfbroder och bränt upp hans gård. Brodern brann inne, och gär-

ningsmannen hade därför flytt hit upp. Jaakko och Kitti bodde där prästgården ligger. På samma ställe hade förut bott en jättestor lapp vid namn *Poro-Heikki* (Ren-Henrik). Han hade brutit upp denna mark, och midt på gården finnes en liten backe, som ännu bär namnet *Poro-Heikki-backen*. Honom, *Poro-Heikki*, körde Määnäns döttrar bort, och han flydde åt Norge till. När Jaakko Ylityinen redan länge bott här, kommo hans halfbrors söner, tre stycken, för att kräfva vedergällning af honom. Då Jaakko fick se dem komma upp från stranden, och han ej kunde fly undan genom den åt älven liggande dörren, kröp han ut genom en fönsterglugg och sprang väster ut inåt skogen. Hämnarne sågo emellertid, att han flydde och började förfölja honom. Jaakko sprang då och körde hufvudet mot en stor sten, så att förföljarne icke skulle lyckas bemäktiga sig honom lefvande och pina honom. Han dog dock icke häraf, utan svimmade endast. Förföljarne trodde, att han var död och lämnade honom därför i fred, sedan de likväl tagit alt han hade på sig. När Jaakkos söner kommo hem, ville de skynda efter främlingarne för att söka taga tillbaka, hvad som frånräfvats gubben, men denne tillstodde icke detta och berättade för barnen, hvarför han rymt hit långt upp i norden. De, som skulle hämnas, vände åter till Savolaks. Jaakko Ylityinens efterkommande lefva ännu kvar i Kittilä, i Niilivaara, Vesmajärvi och på många andra ställen.

Förr i tiden kom från Petersburg en soldat vid namn Pietari (Petter), hvilken bosatte sig på *Pietula*-gården, som ännu finnes kvar. Han gifte sig med en lappkvinna och var af svensk släkt, fastän han kom från Petersburg. Till honom kom sedan hans måg, också han från Petersburg. Denne sistnämde var musikant, och man trodde, att han hette *Jussi*. Hela *Pietula*-egendomen hette först *Ryssä* (ryss), troligen emedan förste bebyggaren kom från Ryssland. Gården *Ryssä* delades, så att en af sönerne — *Matti* — fick nuvarande *Pietula*, och hans halfbroder (som var född af annan mor) *Jussila* (*Jussi*) fick till sammans med yngste sonen *Heikki* det s. k. *Palonmaa*. En, som gått ut i fält, hette *Erkki* och fick där namnet *Mortti*. Han dog i Lule såsom officer och var mycket stark. Hans släkt lefver ännu kvar i Rovaniemi under namnet *Mortti*.

Förestående är en i flere hänseenden intressant parallel till Suutaris skildring.

I samband med det i det förestående förekommande namnet Paanulainen må vi åter erinra om Juhani Aho's präktiga bok »Panu» [I—II, Borgå 1898], där i romantiserad form skildras kristendomens strid med den urartade hedendomen.

B. Om *Kiistala*-byns upprinnelse.

På västra stranden af Terne älf bodde nära *Kattilakoski* (kittelforsen) en man vid namn *Joonas* (Jonas), och i grannskapet bodde hans broder *Pieti*. I den tiden togs härifrån krigsfolk i mängd, och de måste vandra man ur huse. Joonas höll på att göra stolpar till spinnrocken — ty han var svarfvare —, då budkaffe kom, att han strax skulle draga ut i fält. Han släppte arbetet på golfvet och sprang ut genom dörren, utan att säga farväl åt sin hustru eller sina fem barn.

Pieti kom också till krigshären, där bröderna uppehöll sig i 5 år. Joonas fick tillnamnet *Trast*. När 5 år voro förlidna, kommo de åter hem och funno alt i högönsklig välmåga. De bestämde nu, att de skulle rymma undan någonstädes, så att man icke vidare kunde prätta in dem i krigstjänst. Båda bröderna togo därför sina hustrur och barn i båtarna och foro till *Muonio*. Här sökte de upp ett ställe, där de kunde gömma sig, men de ville ej slå sig ner vid den stora älfvens stränder, utan färdades uppåt efter *Jerisjoki* och kommo till *Keimiöniemi*. Emellertid ville de ej slå sig ner där håller, utan sträfvade ändå längre åt öster, drogo båtarna öfver till *Kulkojoki* och kommo sedan på denna till *Ounasjoki* och foro nedför denna älf. Nu mötte från öster en mycket stor älf, uppför hvilken de begynte färdas. Joonas reste uppför *Sotkajoki* (knipbäcken) och kom till en trakt nämnd *Ruostenenä*, som når ut till älfstranden, och bosatte sig där. *Pieti* reste uppåt *Loukijoki* litet ofvanom *Kuivasalmi* och slog sig ner på en kal höjd vid krökningen af *Keuvaara*. På nedra sidan bodde Joonas på den vidsträckt skogstrakten *Ruostenenä*, men hans son *Mikko* tyckte, att man ej kunde draga sig fram där. Då han varit ute på jakt, hade han sett en sjö och vid stranden däraf en vacker udde, där han trodde,

att kornet skulle växa bra. Då flyttade han dit och tog också fadern med och modern och alla barnen och bosatte sig på *Tervaniemi*. Denna udde fick namnet *Trastiniemi* efter Joonas' krigsmansnamn, och sjön kallades *Trastijärvi*. Dessa namn bibehållas ännu.

Mikko gifte sig med *Torajainens* dotter. Torajainen bodde vid mynningen af Loukisjoki, där byn nu ligger, men emedan det var dåligt fiske där, flyttade han till *Rautusjärvi*, där *Lahtigården* nu är belägen (Juhan Juhanpoikas Lahtitalo). Mikkos son *Mikko* gifte sig med *Inkeri Nikuntytär* (Inger Nilsson) från *Niilivaara* (Olligården). Deras barn dogo i smittkoppor, som då på ett fasaväckande sätt härjade härstädes (60 lik begrofvos på en gång, samtliga liken af 5-åriga gossar). Inkeri blef efter sin mans död omgift med *Pekka Kyrö* (från Raattamaa by) och fick med honom sonen *Nils Petter Loukinen*, häradsdomaren, som tog upp Loukinen-gården på andra sidan om Trastijärvi. Juho Mikkonpojka Trasti gifte sig med *Maria Jokela* från Kängäs by och blef far till sönerna *Mikko Angelva*, *Juho Tervaniemi*, *Pekka*, *Niiles* och *Matti* samt flickorna *Marja* och *Margareta*.

Det finska *muotkee* betyder att draga båten öfver en muotka (=sv.-lapska *muorke* och försvenskadt *märka* eller *mokka*; ex. mork-fiske), d. v. s. ett smalt landstykke mellan två vatten, vare sig träsk eller älfvar. Ett dylikt landstykke heter på finska äfven *taipale*, på svenska *eda*, på norska *eide*.

Släktledning till ofvanstående:

Joonas (Trasti)				Pieti			
Mikko Fyra barn							
Mikko,				Juho, g. m.			
g. m. Inkeri Nikuntytär				Marja Jokela från Kängäs.			
Niilivaara.							
Barnen döda i		Mikko	Juho	Pekka	Niiles	Matti	Marja
smittkoppor.		(Angelva).	(Tervaniemi),			(Rautiola).	Margareta
			sedan till				
			Norge.				

Inkeris andre man, fader till häradsdomaren Nils Petter Loukinen, var den Pekka Kyrä Raattamaa, som i efterföljande släktledning betecknats Pekka IV.

C. Om Raattamaa-byns upprinnelse.

Från Storkyrö flydde för soldatutskrifning eller något begånget brott en bonde *Mikko* jämte sina söner *Mikko* och *Olli* upp till lapp-

marken, där de slog sig ned vid *Vuontisjärvi* omkring en half mil från Raattamaa och Kyrö. Därstädes ser man ännu kenttä och åker, hvarjämte stenrösen ligga kvar såsom eldstadsmärken. Emellertid var det så blåsigt där i norra sluttningen af *Pallastunturi*, att nybyggarne ibland blefvo insnöade och nödgades att med en stång gräfv sig ut genom fönstergluggarna. De flyttade af denna anledning till *Yli-Kyrö* by, hvarest Olli stannade, och där hans släkt ännu lefver. Mikko begaf sig emellertid till *Raattamaa* udde invid *Vähäkoski*, där ännu åker med diken och eldstadsplatser finnas. Där bodde han åtta missväxtår, under hvilka han å »vaaran» (båret) kunde så en mössa full med säd och få ej mer än hälften till baka vid skörden. Han flyttade därför till *Mikkola*, från hvilken de andra gårdarna redan blifvit utbrutna. Mikko var mindre vetande och brukade därför nämnas *Hullu Mikko Raukka* (Tok-Mikko, stackaren). Han hade för sed att i skogen fälla ofantligt stora furor, som ännu synas under mosstäcket.

Mikkos son *Pekka* bodde på Mikkola; den andre sonen, *Heikki*, flyttade till *Ivalojokis* utflöde i Inariträsket. Han var den förste, som där bröt mark. *Pekka* hade två söner, *Pekka* och *Thomas*. Af dessa bodde *Pekka* på Mikkola, men *Thomas* flyttade till Inari. *Pekkas* son, *Pekka*, bodde på Mikkola, som efter honom delades mellan hans tre söner: *Mikko*, *Pekka* och *Thomas*. *Mikko* fick *Mikkola*, de andra båda delar i Kyrö. *Mikko* hade tre söner: *Pekka*, *Juho* och *Nils*, af hvilka *Pekka* framdeles fick *Mikkola*, *Juho Salanki* — hvarifrån han flyttade till *Vaara* i *Tepasto* — och *Nils Pallasniku*. Nu bor i Mikkola-gården *Pekkas* son *Abram Gabriel*.

Släktledning till förestående:

Mikko		
Mikko	Olli	
Pekka I	Heikki	
Pekka II	Thomas	
Pekka III		
Mikko	Pekka IV	Thomas
Pekka V	Juho	Nils
Abram Gabriel		

D. Om Kyrö-byns i Inari förste bebyggare.

Thomas Kyrö från byn Kyrö eller Raattamaa i Kittilä flyttade till stranden af Ivalojoiki, där nu gården *Törmänen* ligger. Hans hustru hette *Brita Stiina Peltovuoma* och sonen, som gifte sig och lefde ännu 1885, *Mikko*. Mikkos hustru hette *Kaisa Greta Kokko* eller *Salmela* från Rautusjärvi i Kittilä. För dem blef en pojke ofärdig, Samuel Thuomas, som nu bor på *Törmänen*, och deras dotter Agneta blef gift med Heikki Kyrö. Den undre delen af *Törmänen*-gården kallas nu *Heikkilä* (REIN: *Statistik*, s. 150). En annan dotter, Brita Stiina, blef gift med Pekka Juho från Kyrö-byn, en tredje, Greta Kaisa, gift med Petter Pekkula, Juhos broder, och eger tredjedelen i gården *Törmänen*.

Heikki Kyrös söner voro: Heikki å Hentrikintalo i Kyrö, Pekka i Koppelo, Lasse vid norra stranden af Alajärvi, där märken synas efter hans odlingsförsök. Lasse sålde åt ofvannämde Thuomas och flyttade sedermera till Norge, Alten. Han hade inga bröst-arfvingar, men Heikki och Pekka efterlämnade många barn.

Kyrö är numera en stor, mycket välmående by, bebodd af finnar, medan Inari-befolkningen eljest företrädesvis utgöres af lappar. Enligt Sjögren (*Anteckn.* s. 172) grundlades Hannula 1760, Kaukonen 1731 (nuv. byn 1760), Kellontekemä 1760, Kii-stala 1784, Kyrö 1731 (namnet förekommer först 1758), Loukinen 1766, Pyhäjärvi 1784, Salmijärvi 1772, Syväjärvi 1766 och Tervaniemi s. å.

Släktledning till förestående:

Thuomas Kyrö,			
g. m. Brita Stiina Peltovuoma			
Mikko,			
g. m. Kaisa Greta Kokko eller Salmela			
Samuel Thuomas	Agneta,	Brita Stina	Greta Kaisa
	g. m. Heikki Kyrö, son-	g. m. Pekka Juho	g. m. Petter Pekkula,
	son till Mikko Kyrö från	Många barn.	broder till Juho.
	Vasa-Kyrö; se släktled-		
	ningen under Raattamaa.		
Heikki	Pekka	Lasse	
i Kyrö.	i Koppelo	i Alten,	
	eller Kiviniemi.	Kåfjord.	

Angående Lasse och hans fader, se Castrén: Nord. resor o. forskn. I: 34.

E. *Från Kiistala.*

Renlappen *Juho* flyttade med sina renar från södra svenska lappmarken till stranden af *Sammakkojärvi*, där han började timra sig en gård. Då han var ytterst ifrig och arbetsam samt ofta funderade på, huruvida han skulle fortfara med nomadlifvet eller blifva fastboende, kallade man hans ställe *Kiistala* (kiistaa eller kiistatelee = kappas, disputeras). Sonen *Juho* började där bryta mark och rusta till hemman samt skördade fodergräs. Åter dennes son *Juho* bytte sig till en hemmanslott i *Haukivaara*-byn och flyttade dit. Dennes son *Simo* anlade *Tammela*-gården.

F. *Vuollis skatteuppbörd.*

Den förste, som bodde i *Kellontekemä* by, innehade *Vuolli*-gården (*Olofs*-gården) vid träskets södra strand. Han tyckte sig vara en utmärkt och framstående man samt fordrade skatt af alla, som flyttade dit i närheten. Denna skatt betalade man länge i *Kittilä*, *Kaukonen* och många andra byar samt dess utom i *Kurtakko* inom *Kolari* socken.

En gång, då skatten ej till fullo gäldats, beslöt sig *Vuolli* för att själf fara och kräfvat ut den. När han kom till *Vanhatalo* i *Kaukonen*, uppehöll sig där en veteran sedan krigstiden. *Vuolli* fick ett får i skatt, men tyckte, att detta var för obetydlig gärd. Han band fåret vid sitt skoband och gick därefter med djuret in i pörtet. Här började han väsnas öfver att han fått för litet betaldt, enär det ju gälde resterande skatt för flere år. Krigsmannen hörde en stund tyst på, men frågade sedan: »Hvad är det den där pratar för slag?» Man berättade då för honom, att *Vuolli* var fastboende i *Kellontekemä* by och därför fordrade skatt. Krigsmannen tog då ett stort vedträ och lämnade detta som skatt med orden: »Är det du, som här tar upp skatt lik en konung? Likväl är kungen den ende, som man är skyldig skatt!» *Vuolli* gick då hastigt sin väg, så hastigt, att skobandet gick af, och fåret stannade kvar i pörtet.

Vuolli begaf sig nu till *Kurtakko*, där endast en kvinna var hemma. Äfven här började han träta, emedan skatten länge urakt-låtits, och sade sig ämna gå i skogen och taga en vaja (renko) som likvid. När Vuolli fått fast vajan, såg han kvinnan komma ut med en såstång i handen och sade därför till henne: »Kom inte hit, du Kurtakko-skata, nog tar jag ändå vajan! Håll dig du undan, Kurtakko-skata!» Men käringen slog Vuolli med påken i nacken, så att han svimmade, och tog Vuollis knif och skar af rentömmen, så att djuret blef fritt. När Vuolli åter kom till sans, såg han, att »skatten» försvunnit, och ända sedan denna tilldragelse slutade man att betala skatt till honom.

G. Begravningsplatser.

Förr i världen begrofvos liken hvar det föll sig lägligt, men ändå sökte man nog att få dem jordade någorlunda på samma ställe. Många sådana begravningsplatser finnas: vid stränderna af *Rautusjärvi*, på *Keväniemi*, vid *Sotkajärvi*, på västra sidan om *Kapsajoki*, i *Kirkkokuusikko* (= den hvalfbildande gamla granskogen), vid stranden af *Kellontekemäjärvi*, på *Poroniemi* — där man en gång tänkte bygga kyrka —, vid *Tepastojoki* och på västra stranden af *Lompolo*. På detta senare ställe verkställdes jordfästning för icke just så långt till baka sen i tiden.

En bonde i *Kaukonen* förde en gång i båt sin döda hustru till begravningsplatsen och stakade hela dagen båten uppför älfven. Han lade sig på kvällen att sofva bredvid liket och hörde i drömmen sin *Maja* säga: »Hvarför gör du dig besvär med att hålla på och staka mitt lik så många mil till Tepastoviken? Sätt båten i land, där du ser några tranor, och gräf där ned mig i jorden!» Då mannen dagen därpå kom nära intill nuvarande Kittilä kyrka, steg han i land omkring $\frac{1}{4}$ mil i nordväst vid en hög strandås och gräfdde där en graf. Hit förde man framdeles liken och kallade platsen *Kurjenpolvi* (tranknät). När denna plats blef fylld, flyttade man begravningsstället till *Ala-Kittilä* samt bygde där bönehus och klockstapel. Äfven här blef det öfverfullt efter hand, och man valde då begraf-

ningsplats i *Yli-Kittilä*. Nu har man åter börjat begrafva liken i *Ala-Kittilä*, ehuru man nog ännu äfven begrafver i *Yli-Kittilä*.

H. När får en hund sitt lystmäte?

Det fans en lapp, som ofta reste till kungs och bad om ett och hvarje, hvilket han också fick, men till sist ledsnade kungen på honom och sade: »Du får då aldrig nog!» Lappen svarade: »När får väl en hund sitt lystmäte?» — »Nå, men nog får väl också hunden någon gång tillräckligt», anmärkte kungen; men lappen envisades med, att han icke visste af något sådant. Då lät kungen lappens hund äta så mycket, att djuret icke kunde stiga upp från golfvet. »Se nu», sade kungen, »att din hund ändå fick nog!» Men lappen hade torrfisk i barmen, tog upp sådan, började slita litet däraf och äta smått. Hunden spetsade då öronen och lyfte upp hufvudet. Så kastade lappen torrfiskbitar på golfvet, och hunden började strax att tugga dem. Nu måste kungen gifva med sig, skrattade och sade: »Ja, jag kan verkligen se, att en hund aldrig tycks få nog!»

I. En saga om Päiviö.

Vid stranden af *Kuivasalmi* eller *Trastijärvi* bodde fordom en lapp *Juho Päiviö* på den ännu s. k. *Päiviönkenttä*, där nu stora enbuskar växa på hans kåta-ställe.

I en by vid Torne älf var en lördagskväll större delen af folket i badstun, då fientliga ryssar oförmodadt kommo till byn. En man kom ut från badstun och blef genast anfallen med spjut af en ryss, men mannen lyckades rövfa till sig spjutet och döda ryssen. Sedan tog han skyndsamt sina kläder och skidstafven och skidade ut på åkern, där han klädde sig och åsåg hvad fienderna gjorde med bybefolkningen. Alla mördades och brändes. Då karlen såg detta, steg han på skidorna och löpte öfver näset till Päiviö, som under vintern uppehöll sig där.

En gång sedan på sommaren varseblef Päiviö, att ryssarne dragit båten från *Loukinenjoki* öfver näset fram till träsket, och sade: »Nu komma de ryska djäflarna!» Detta ställe af sjön kallas ännu

Karjalanperä. Tornekarlen ville gifva sig på flykten, eftersom ryssarne visat sig särskildt grymma mot sådana, som tidigare undslupit dem, men Päiviö bjöd honom att stanna. Då ryssarne nu råkade mannen från Torneälfven, sade de: »Ah, du är ju också en flykting!» samt hotade honom med döden, men Päiviö sade ifrån, att det finge de vara goda att låta bli på hans kenttä och anförde: »Jag vill inte bo, där han mördats!» Då tillfångatogo de mannen och ledde honom med sig. En del af fienderna drog till *Kapsajoki* vid stranden af *Kyläjärvi*, men de andra togo fången och förde honom med sig direkt till *Kittilä*. Päiviö följde dem i båt till *Puu-apaja*-kröken (apaja = notdragningsställe). Då tornekarlen nu låg i båten, vinkade han åt Päiviö: »Päiviö käre, min gud, sätt dina ord i verkställighet!» Päiviö svarade: »Lyckosam resa!»

Nu drogo ryssarne fram ända till *Sotkajoki*, där de förde fången i land på en backe vid bäckens östra sida, alldeles intill stranden, och började rådslå om sättet att plåga honom till döds. Då kom i en fart en mycket vacker räff, som visade sig alldeles tam och gick ända intill ryssarne. De sökte då att taga fast honom. Endast en af dem, som hette *Ruotsikka*, stannade kvar för att bevaka fången. När alla förföljde räffen, kom då en renkalf fram till elden, tog fången på ryggen och försvann strax med honom in i djupa skogen. Samtidigt försvann också räffen. Både räffen och renkalfven voro nämligen Päiviö, som ändrat gestalt. När ryssarne nu kommo till baka till lägerplatsen och sågo, att fången flytt, sade de: »Ack, du *Ruotsikka*, som släppte karlen!» Denne förklarade emellertid, huru alt tillgått, men de uppretade kamraterna beslöto att döda honom och smälte tenn och hällde i halsen på honom, hvar efter de sänkte liket i ett källdrag. Den udde, där detta skedde, kallas ännu *Ruostenenä* och *Ruostekangas* till minne af den mordade. Gamla personer berättade sig hafva funnit människoben, då de en gång gräfde där.

K. *Haikara-stenen*.

Från *Rovaniemi* kom till Päiviös hem en man vid namn *Haikara*, som var ute på en resa som krämare. Han fann blott hus-

modern hemma i pörtet och började köpa torrfisk af henne, men då kommo de i gräl, ty Haikara påstod, att fisken ej var ordentligt torkad, hvilket däremot Päiviös hustru sade den vara. »Nå, låt den vara torr då!» sade Haikara, som också tyckte sig vara en smula förståsigpåare. »För resten duger fisken åt dig äfven som fuktig och våt!» yttrade Päiviös hustru. (Haikara är ett öknamn och betyder i lappmarken glupsk hund.)

Nu for Haikara med sin båt utför älfven till *Kelusasuando*, omkring två mil nedom *Kittilä* nuvarande kyrkplats. På detta sel finnes midt i strömdraget en mycket stor sten, som tydligt synes vid lågt vattenstånd. På denna sten fastnade båten och stjälppte. Haikara själf följde med strömmen ända till *Molkojoki* mynning, vid pass 7—8 mil. Den sten, som kom Haikaras båt att välta, kallas ännu Haikarastenen, *Haikarankivi*.

Från Rovaniemi hade emellertid folk gifvit sig ut att söka efter Haikara, som dröjt borta längre än han sagt sig ämna göra. Då man kom till mynningen af *Molkojoki*, träffades liket af Haikara, som drogs upp i land. Men nu blef Haikara åter lefvande och berättade sin affär med Päiviös hustru, och att hon sagt, att fisken gärna kunde vara fuktig och våt. Därför hade nu fisken blifvit genomblöt, och själf hade han drunknat, ehuru han lyckats bevара andedräkten invid en gäddas gälar.

L. Säjten vid *Trastijärvi*.

På *Säitäniemi*, som nu för tiden kallas *Korteniemi*, fans en stensäjt, som folket helighöll och tillbad. De yngre började emellertid redan då anse det hela som vidskepelse. Bönderna i *Pietula* och *Salmi*, Salmikarlens son samt en fullväxt person vid namn *Juho* från *Hannula*-gården begåfvo sig från *Kittilä* för att fiska i *Kuiva-järvi* eller *Trastijärvi*, vid hvars strand den s. k. *Vanhakenttä* låg. Där ansågs det ytterst farligt att nämna något om lefvande kräk: hvarken om kons eller fårets eller ens om kattens tänder fick man tala. Häller icke fick man svärja.

Då nu detta sällskap befann sig på kenttän, började *Salmi*-pojken berätta, huru deras hund och katt brukade väsnas hemma

och springa efter hvar andra, och huru katten klättrar upp på hus-taken. När gubbarne fingo höra detta, blefvo de utom sig af vrede, enär pojken ju nu genom sådant obetänksamt tal fördärfvat all deras fiskelycka, och pojkens far grep ett ris för att därmed aga den vanartige. Pojken sprang bakom Juho Hannula för att gömma sig. Salmigubben försökte då att få fram sonen, men Juho grep båda parterna och höll dem fast och slog dem mot hvar andra flere gånger samt ropade för hvarje gång: »Katten, hunden, grisen, fan!» De båda gamlingarne voro förstås alldeles förgrymmade, då hela deras fiskefärd gått om intet, samt lade sig på mullen och askan i kåtan.

Men Salmipojken och Juho Hannula foro nu på sjön och kastade ut näten. Då de skulle vitja, fingo de en stor hop fisk. De förde fångsten till lägerplatsen, hängde fisken att torka och saltade äfven en del, men gubbarne sågo ej det minsta ditåt, utan lågo kvar i smutsen. På nytt gingo pojkarne för att vitja näten och fingo åter mycket fisk. Nu väckte de upp gubbarne och bådo dem begifva sig på arbete. De sade: »Här ej endast få vi ungdomar fisk och föra den i land, utan vi få ensamma rensa den och göra den i ordning, och ni, gamla gubbar, gitta ej ens hjälpa oss härmed!» Gubbarne stego då upp, och då de sågo den stora fiskhøgen, började äfven de att rensa.

Nu sade Hannula- och Salmipojkarne, att de skulle gå och göra ofog genom att störta den där gamla säjten ned i träsket. Skrat-tande sade de, att guden nu skulle få blöta sina byxor i gytjan. Om en liten stund fingo de emellertid efter utförandet häraf se, att säjten å nyo stod på sitt gamla ställe. Hvem kan nu veta, om den tagit sig upp af egen kraft eller om de gamle gått och lyft upp den på den forna platsen. Eftersom säjten fått sina byxor mycket smutsiga i sörjan, beslöto de öfvermodiga pojkarne att låta honom få skölja dem i en fors, hvarför de rullade stenen i båten och började ro honom öfver träsket. Då de kommit ett stycke ut, började emellertid båten att sjunka på grund af stengudens tyngd. Då togo pojkarne och kastade säjten i sjön, där den ännu finnes.

FRIS (*Lapp. Mythol.*) anmärker, att i saivvo- eller heligsjöar fisken stod under de underjordiskes, saivvofolkets, omedelbara skydd, hvarför man ej fick stoja eller ens tala under fisket, om man väntade sig något byte. Jämväl rådde gudar öfver vattnet, och dessa förebildades af säjtarna på strand, till hvilka man offrade fiskfett.

M. *Från fejdetiden med ryssarne.*

I trakten af *Sompio* sjö fans en gård, på hvilken ryssarne spionerade för att öfverfalla den samma. Fienderna lågo dolda i skogen där utanför, i afsikt att angripa nattetid. En gumma, som i ett ärende gick ut ur stugan, råkade emellertid att bakom en stolpbod få fatt på ett rysshufvud. Några ryssar rusade då upp, grep tag i gumman och nödgade henne att heligt och dyrt svärja, det hon för ingen skulle yppa, hvad hon sett, ty eljest skulle också hon blifva mördad. Gumman kom åter in och ville ju för ingen berätta, hvad som förefallit, men hon tog emellertid ur fiskgrytan ett gädhufvud, som hon först lade på sin mage och därpå kastade i matträget med uppspärrade käkar. Detta var för alla ett tecken på, att gumman hade ett sorgebudskap, som hon ej ville framföra. Nu försedde sig alla de innevarande med vapen och släckte elden, liksom de skulle gått till hvila. Ryssarne kommo snart inkrypande, men i samma nu råkades de af folkets vapen och blefvo alla dödade. Två lappar hade de likväl hunnit sticka i hjä.

Uppåt *Jesiöjoki* drog en gång en skara plundrare. Afidne *Lassin-Antti*, en trollkarl, såg att de kommo, steg upp på bärget och lät *Sotakoski* stiga alldeles ofantligt högt. Ryssarne lämnade då båtfärden, gingo till fots och drogo båtarna — men då steg nästa fors, *Rovakoski*, och blef lika hög och vild också den. Då sade ryssarne: »Se att också den där satan forsar så där! Man kan ju inte komma uppför den håller!» Forsens namn är nu ändradt till *Suutajakoski*. Ryssarne måste förargade vända om. Men i skogen satt trollkarlen och spejade och följde fiendernas alla förehafvanden.

Mellan *Suhuvaara* och *Jesiö* bodde också en trollkarl, som äfven han i förväg varnade ryssarnes anryckande. Han sände bort alt gårdsfolket och lade sig själf inne i kätan med armborstet mot kinden. Nu öppnade fienderna kätadörren och sade: »Ah, se här

ligger en gubbe! Strax sköt trollkarlen den närmaste, och i samma skott dogo också alla de andra. Sedan släpade han dem ned i forsen, som blef alldeles full med fiendeansikten och därför blef kallad *Naamakoski* (ansiktsforsen).

Uppför *Ivalojoki* drogo ryssar ända till *Olkajoki*, började följa dennas stränder uppåt och tänkte öfvernatta där vid en lägereld. De fingo då höra, huru bäfrarna höllo på att arbeta med att gnaga af träd, och huru det ibland dånade till, då träden föllo. »Nå, men hvad kan det där vara?» undrade de. Och de gissade, att det smälde och brakade i myren — ty de förstodo ej bättre. Här af fick älfven namnet *Naskamajoki* (slammerbäcken).

På *Pyhätunturi* (heligfjället) bodde fordom en trollkunnig lapp, till hvilken ryssarne en gång kommo för att begära honom till lots. Detta lofvade han. Innan man begaf sig af, sporde en man vid namn *Juho* trollkarlen, hvad en hans dröm kunde betyda. Han hade sett en mängd folk utan hufvuden. Härå gaf emellertid trollkarlen intet bestämdt svar. Så foro de i väg. Trollkarlen blef ett stycke efter och visade blott, åt hvilket håll de borde ränna. Då kom en tät dimma, och nu måste trollkarlen gå först. Men i mån, som han passerade fienderna, högg han hufvudet af den ene efter den andre, och detta så kraftigt och säkert, att ingen ens hann att det minsta jämra sig. De karlar, som gingo främst, blefvo emellertid kvar i lifvet. Då de kommo nära *Pyhäkuru* (helighålan), stälde trollkarlen sig på afsatsen och tog en eldbrand för att därmed visa de resande vägen, men då han kom till själfva kanten, kastade han branden. Då körde alla ryssarne hufvudstupa ned i afgrunden.

Följande dag gick trollkarlen att se närmare efter, och då lågo alla fienderna med krossade hufvuden döda på en stor tufva.

Denna sista, i Lappland och öfre Norrland i en mängd varianter berättade och olika lokaliserade sägen återgifves någorlunda enahanda af LÆSTADIUS [*Journal*, II, sid. 483–484], ehuru platsen där förlägges till Kölen mellan Sverge och Norge; af LUND (*Reise*, s. 60), som talar om fjällbranten vid Grönsversletten nära Kjelvig på Magerö; af NICOLAISSEN (*Sagn og Eventyr*, II, s. 71), som förlägger platsen till »Kvænflaet» vid Solevig på Leifsethfjeldet (skulle gäلت svenska krigare på 1650-talet; jfr Friis' Lapp. eventyr, s. 119). Från Karjeltjäkko vid Peuraure berättar SVENONIUS en liknande sägen (*Sv. Turistfs årsskr.* 1894, s. 4). Päiviös tredje son, Juhani, berättas af Castrén (*Nord. resor o. forskn.* I, s. 19–20) på samma sätt bragt om lifvet en flock

ryssar på Pallastunturi. En lika vanlig sägen som den, att vägvisare-lappen kastat blosset i afgrunden och sålunda narrat fienderna i döden, är en annan historia. Så t. ex. berättas vid Jokk i Öfverkaliks, att den prässade styrmannen lyckligt ledt färdens utför en del forsar, hvarefter det burit ned till Jokkfallet, där styrmannen hoppat upp på en sten i själfva fallhufvudet, medan fienderna hjälplöst dragits ned i vattenfallet, som uppslukat dem. Likaså förtäljes Laurukainen på enahanda vis befriat lapparne från en flock ryssar i Patsjoki (Castrén I, s. 19 - 20).

11. Hvarjehanda från nordligaste Sverge.

En gång fick en inhysing i *Pajala* svår tandvärk. Han rodde då öfver Torneälven till gamla begravningsplatsen på *Isak Svart's* hemmansskifte och tog en tand ur en af döds skallarna. Men det skulle han icke gjort, ty senare på natten kom ett spöke utanför fönstret till backstugan, sträckte ut armarna och ropade: »Gif mig till baka min tand!» Inhysingen var tvungen att ro öfver med tanden igen. — Lyckligare gick det mig, som år 1889 utan olägenhet — ehuru det var mycket svårt att få folk till hjälp — genomgräfdde platsen och därifrån medtog kranier och jordfynd.

I *Jukkasjärvi* söker man ännu, har jag hört uppgifvas, förkomna kreatur på det sättet, att man anskaffar och bär kyrkogårdsmull i en påse kring halsen. Strax kommer då ett spöke utan hufvud och visar väg till djuret.

Vid gården *Kappeli* i *Junusuando* var för en del år sedan en hemmansegare sysselsatt med gräfningsarbete, hvarvid han anträffade ett människoskelett ligga utsträckt i åkerjorden. Detta skelett hade han då lagt litet åt sidan. På natten kom emellertid skelettet utanför karlens fönster och ropade: »Hvarför kunde jag inte få ligga i fred, där jag hvilat i 200 år?» På morgonen gick då karlen och gräfdde ned skelettet djupt i åkermullen.

I *Nederkaliks* talas om den s. k. arn eller landtkäringen, som tydligen motsvarar skogsrådet eller huldran på andra håll. Hon är klädd i röd kjol, vallar kor, är mycket vacker och farlig att råka ut för. I *Kosjärv* inom nämnda socken har jag hört berättas, att man vid tjärbränning fordoms sätte en flaska med kvicksilfver strax vid »hornet» eller tapphållet, »för att inte arn skulle bli sint på bränningen». [Jfr förf:s bok *På skogs- och fjällstigar*, Sthlm 1894, sid. 78.]

Kronofogden AHNGER meddelar, att på Ukkonsaari i Inari träsk finnas ryktbara offergrottor med talrika lämningar af renhorn o. d. Lapparne offrade därstädes för att af Ukko Ylijumala vinna god jakt- och fiskelycka.

Herr P. G. LAMPA meddelar: Omkring 1¼ mil från norra ändan af *Rautusjärvi* i Jukkasjärvi lappmarkstrakter finnes vid pass 500 fot från träskstranden, nära *Kuolkasjokk*, ett större klippblock, under hvilket lapparne fordom hemburo den i stenen åskådliggjorda gudomen sina offer. Skatter berättas därstädes blifvit nedgräfdade och anträffade: kopparkiisor (skrin) med silfverpjeser och dalermynt. Renhorn finnas där i mängd, och turister lära gjort gräfningar därstädes. Då det bar af till offerstället, fingo kvinnorna såsom vanligt vid dylika platser icke följa bäckens lopp, utan måste göra en betydande krokväg åt nordväst och kringgå fjällen. Karlarne fingo däremot visserligen följa bäcken, men sedan icke gå rakt öfver fjäl- len, som voro heliga. Mat åt guden — stora, präktiga sarvar (rentjurar) — förvarades bredvid inom en timring, af hvilken nu blott stenfoten och ett timmerhvarf synas, medan återstoden ruttnat bort.

Befintligheten af timringar vid dylika platser, jfr noten under 4, (se Meddelanden från Nordiska museet 1902, sid. 199) kan altså mycket väl hafva sitt upphof i förvaringsbyggnader eller ordentliga timmerkåtor vid mera beryktade offerställen. Ett stöd härför är också det förhållandet, att missionären Zelberg säges 1747 »uppränt lapparnes gamla helgedom vid Saivo» s. om Gellivare (se ENGSTRÖM, *Resa* II, s. 115). Sjärtarna äro vanligen af finkornig grönsten med kvartsrika, utstående ränder.

12. I skogskåtor och pörten.

Efterföljande anteckningar äro sammanförda sommaren och hösten 1904 under skogsvandringar inom den norra, Gellivare och Korpilombolo socknar angränsande delen af Öfverkaliks socken, äfvensom Hietaniemi socken. Sagesmännen hafva varit dels af finsk, dels af svensk börd, och berättelserna afhandla särskildt några begrepp, *manalaiset* och *maahiaiset*, hvilka icke blifvit i mina föregående uppteckningar annat än i förbigående berörda.

Om dödfolket.

I *Kuivakangas* bodde förr en gubbe, som en gång på marknaden i *Matarengi* (*Öfvertorne*) stal torsk från en lassakja. Den lapp, som egde lasset, satte då *manalaiset* på honom för att hämnas, men karlen hade »för stark blod», så att trolldomen icke »bet» på honom. I stället drabbade den värdinnan (hans hustru), som berättade, att hon oupphörligt såg vargar, grisar och vilddjur, svarta och grå varelses, hufvudlösa människor, o. s. v. En natt förde henne en klok gubbe med häst och bjällra till kyrkan för att därstädes bota henne. När de kommo till kyrkan, sprungo dörrarna upp af sig själfva. De körde rätt igenom kyrkan och därpå hem. Emellertid blef kvinnan icke bättre, trolldomen hade drabbat henne för hårdt.

I Gananders *Mythol. Fenn.* omtalas icke *manalaiset* eller *manalaisia*, men *AHLMAN* upptar ordet i sitt lexikon och öfversätter det med gengångare, vålnader. Enligt samma källa var *Manalainen* »underjordens herre». I svenska finnbygder, där man mycket allmänt talar om dessa *manalaisia*, betyder begreppet »dödningar», »dödfolket», de afidne. L. L. *LÆSTADIUS* omnämner i sina predikningar (den finska originalupplagan) på flere håll *manalaiset* och *maahiaiset* (om hvilka senare i en särskild afdelning här framdeles ordas) och rör sig med nöje inom folkets egen andliga begreppssfär.

I *Lahnajärvi* bodde fordom en trollkunnig gubbe vid namn *Hans*. När han dog, såg man, att *manalaiset* farit illa fram med honom. Han var krokig, liksom alldeles hopdragen. Han hade sökt gräfva i spiselmörjan för att hålla ifrån sig *manalaiset*, som trifvas där, men det hade icke lyckats honom.

En granne i byn hade en gång olofligen bärgat hans äng. Hans sade då, att man nog skulle få se, huru det komme att gå med ho-

nom. Karlen blef rädd och vågade icke med häst köra hem höet, utan tog i stället en ren som dragare. När han kom hem till gården, dog renen.

Äfven Hans' son, *Johan Henrik Hansson i Paharova*, är beryktad vara trollkunnig och kunna bota i bastun. Till honom kom en gång år 1903 en lapp från *Killingi* med sin hustru, som var besatt af manalaiset. Johan Henrik sökte bota henne, men det gick icke.

I *Markitta* finnes en gård *Pirtti*, där manalaiset gärna hålla till. Ibland är det alldeles fullt af dem i gården, särskildt vid yrväder. En dräng i gården, som var »gammalpojke» (ungkarl), såg dem ofta. När han skulle gå i höboden eller stallet för att fodra hästen, funnos de i höet, hvarför han tillsade dem att icke trampa där. Han kunde då få dem att vika upp på bottnen och sätta sig på hyllorna i stallet och höboden. En granne, *Per Israelsson Tur-tola*, kunde ibland se gården alldeles full af dem och berättade därom bland annat vintern 1898.

Såsom det framdeles skall visa sig, torde min sagesman här sammanblandat begreppen manalaiset och maahiaiset.

I en by på finska sidan hade bott ett mycket ogudaktigt par. När dessa båda dogo, vågade ingen köpa gården. När ungdomen gick till bastun och samlades på gårdsplanen, hörde man dans och spel där inne. Ungdomen satt och hörde på. En gång ropade en dristig pojke: »Kom ut och visa dig!» Då kom där ut en behornad varelse, som skrämde de unga på flykten. Emellertid var det ett bra hemman, och en karl tog mod till sig och köpte det. Själfva byggningen flyttade han, och sedan fick han lugn.

I *Nils Petter Hanssons* gård i *Bränna* vistades för längesedan en gumma, som var hemma från *Rödupp*. Hon dog under ett besök i *Rödupp*, men samtidigt var hon hemma i *Bränna* och förde stort oväsen: kastade eld på spiseln, blåste i askan om nätterna, slängde

omkull stolar och oroade till och med barnen i vaggan. En morgon hade hon dödat tolf får och fört i hop kropparna i en hög. När resande körde genom gården, steg hon gärna på medarna och åkte med något stycke. Detta lefverne fortgick ganska länge. Man vidtalade trollkarlar för att få deras hjälp, men ingen lyckades få bukt med henne. Ändtligen tillkallades prästen, och komminister *Sondell* kom dit med biträde. Nu frammanade prästerna hennes gestalt och talade vid henne. De borrhade sedan med en syl hål i midten af fönsterposten och visade den vägen ut henne. Sedan hördes hon ej mera af.

I *Scartbyn* i *Öfverkaliks* funnos för omkring 20 år sedan två pojkar, som reste in till *Bränna* för att supa brännvin. När de sedan körde hem på natten, stälpte släden utmed strand, och den ena af pojkarne drunknade i en vak. Han förde sedan ett fasligt oväsen hemma. Till en början höll han sig ute, men dref sitt spel inomhus, sedan man en gång bedt honom komma in. Lågo karlarne ute i timmerskogen, flyttade han med dem till kojan och gjorde där alt möjligt ofog: hällde ut mjölken från läglarna (hjärtformig träflaska, det finska *leili*), kastade bibeln i elden och ref sönder den i bitar, så att blad lågo strödda kring hela kåtan. Han slängde eld från spiselhärden och skingrade det hopsamlade vedförrådet, som låg under britsarna. Man sökte stänga honom ute genom att inifrån hålla i en käpp, som man trädte genom ett i dörren borrhadt hål. Detta hjälpte emellertid icke. Först sedan man gjort käppändan gröfre inåt, hjälpte det. Efter afslutadt arbete med skogshygget flyttade han med dem hem till byn. Endast genom prästerskaps hjälps fick man bort honom.

Här ifrågavarande form af skogskåta kallas på finska sidan af Torne älfdal *kainulaisten kota* (ang. *kainulainen* se noterna i slutet af denna uppsats) eller *alttari-kota*, det senare på grund af den som ett altare uppmurade härden i kåtans midt under det öppna rökfånget. På svenska sidan gränsälven kallas byggnaden däremot *mettükota* (skogskåta) eller vanligen *pleuna*, hvilket senare lär vara ett minne från rysk-turkiska krigets bekanta Plevna och skämtsamt ange, att man i den för oväder skyddande timmerkojan har en fästning och en tillflykt.

I Haparanda skärgård finnes en fyrbåk, som den finskspråkiga befolkningen döpt till *Pleuna*. Se vidare min uppsats »I nordsvenska finnmarken», *Sv. Turist-fören:s årsskrift 1904*, sid. 156—157.

I *Korpilombolo* berättar man, att den, som vill se spöken (gastar), bör lägga sig tvärs öfver en skogsväg. Man får då se så många, att man rakt icke får fred för dem. I *Pajala* berättas det, att genljudande ställen i mark och skog äro bebodda af manalaisia. Där bör man ej bygga hus, ladugård eller dylikt, ty då blifva vålnaderna missbelättna. Somliga hafva i drömmen fått uppenbarelse att flytta ladugården, enär urinen därifrån rann på vålnadernas bord. Tillmötesgår man icke en dylik begäran, inträffa olyckor i ladugården, men lyder man tillsägelsen, går allting väl.

Den senare delen af förestående eller berättelsen från *Pajala* synes sammanblanda manalaiset med maahiaiset, till hvilka vi nu öfvergå.

Om de underjordiska.

De underjordiska eller *maahiaiset* ega stora hjordar. Kastar man stål öfver dessa, kommer man i besittning af dem.

Bekant är, att den lapska folkföreställningen mycket sysslar med de underjordiska. I det följande är jag emellertid i tillfälle att visa, att äfven finnarne tro på maahiaiset och berätta om dem, när någon vunnit deras förtroende. Ganander (*Mythologia Fennica*, Åbo 1789, sid. 53—54) känner ordet och skriver: »*Maahinen*, — *sen*, alt hvad af jorden tros fastna, såsom räform, utslag, exanthemata — — — Et slags små-andar, *Elfvar*, som en vis Gubbe på Holmön uti Qvarken i Västerbotn trodde ligga vid tröskgårdarne, och förböd därför kasta hett vatn ut, at de ej må skällas — deras små ben sade han sig hafva funnit i skogar. Han lefde än 1760 och var en *Swedenborgian*; de troddes dansa, hvaraf är elfve-dansen, och bo vid stenar, träd-rötter, i hus, under gälf, vid husknutar och trösklar; oroade någon dem til förtör-nelse, så fick han skorf och utslag, hvarföre de borde först påhälsas vid inflyttningen till nytt hus och blidkas med salt, malt och bröd, eller messing skrapad i mjölk. Dödade någon dem, så blef han sjuk. *Swedenborg* såg dem vid Stockholms brand 1759 som myror, pissa på en husvägg och släcka ut elden, som ock där stadnade och huset blef conserveradt. — — — Ingen fick kasta sit vatn utan farhåga af skada eller åkomma. En ägta *Ceylonernes* sats efter Pythagoras i Ostindien, at man först bör sopa med qvastar för sig, för än vatten kastas, at ej dessa elfvar må dö.»

Förre nämndemannen *Johan Abraham Aro* i *Pallakka* by af *Hietaniemi* socken berättar i september 1904, att han en dag såsom

pojke var ute med sina bröder för att timra upp en lada på en slättermyr. Gossarne sågo då en stor, helhvit och hullig ko närma sig dem och sedan hastigt försvinna. Denna ko tillhörde de underjordiska (maahiaiset), men gossarne förstodo sig icke på att kasta yxorna öfver henne och att sålunda bemäktiga sig henne.

I *Kukasjärvi* by på gränsen mellan *Hietaniemi* och *Nederkaliks* socknar var sommaren 1904 en kvinna ute för att ett stycke från byn på östra sidan af sjön söka efter kreaturen, då hon plötsligt fick se en hel flock svarta får komma upp ur jorden. Efter en stund försvunno de, »liksom om de smält ned genom jorden». Hon trodde själf, och man berättar i byn, att dessa får tillhörde maahiaiset. Endast *Lars Gunnare*, en nybyggarelapp, tror, att det möjligen kunde varit hans svarta får.

Nämde *Lars Gunnare* i *Kukasjärvi* befann sig för omkring 35 år sedan jämte lappen *Jouni* från *Korpikån* ute för att söka reda på sina renar. På en myr vid *Saarijärvi* i *Nedertorne* socken varsnade de då till sin glädje en mängd hvita och svarta renar i sommardräkt, men när de skyndade dit och kommo fram, fans ej ens ett spår af ren att se. Tydligt är, att dessa renar tillhört maahiaiset, menar *Gunnare* och suger sin pipsnugga.

I *Pajala* tros, att bortkomna, men sedan tillrättaskaffade kreatur under sin långa frånvaro från hemmanet vistats hos och nytjats af maahiaiset.

Från forntid och nutid.

De båda äldsta gårdarna i *Lansjärv* i *Öfverkaliks* grundades af lappar, som blefvo bofasta. *Tjoppi* slog sig ner i *Öfre Lansjärv*, *Botti* i *Yttre Lansjärv*. De båda grannarne lefde emellertid i osämja med hvar andra, och då de voro trollkarlar, sökte de att skada hvar

andra med förgörelsekonster. Genom att sticka knifven i väggen i riktning mot grannen kunde de sätta eld på hvar andras hö. Men Tjoppi var styfvaste trollkarlen. Han kunde fara öfver sjön på en sten.

Vid ett tillfälle hade Tjoppi, som hade det en smula fattigt, tagit emot ackord att gräfvä brunn vid Bottis hemman. Vid likviden blef han förargad, ty Botti gaf mindre än lofvadt var. Bottis gumma smälde sig då på sätet och sade sig tycka, att han fått alldeles nog betaldt. Härtill svarade Tjoppi, att hon nog skulle få värma sitt säte och se, huru det skulle gå dem, när de icke ville göra rätt för sig.

När Tjoppi kom hem, sände han en orm med en brinnande tjuka (björksvamp) för att sätta eld på gården. Ormen kom simmande öfver sjön med eld i munnen och antände fähuset, hvarefter alla kreaturen innebrändes. Botti och hans folk sökte hugga hål i väggen, men det lyckades icke, ty yxorna ville den dagen icke sitta på skaft, utan flögo ideligen af. Med undantag af en enda liten stuga brann hela gården upp, så att nog fick Bottis gumma värma sätet. Gården bygdes emellertid upp på nytt, men då ledde Tjoppi björnen till det nya fähuset och tillsade honom att genom taket hämta upp skallkon. Detta gjorde björnen. Härefter lade sig emellertid Tjoppis hat och ovilja mot Botti.

Lansjärv synes vara en gammal bygd. Åtskilliga minnen från lapparnes stenålder äro där funna. Dessa redskap kallas i allmänhet *torr viggar* (på Öfverkaliksmålet *torrviggar*, på finska *Ukkoisen kiila*, d. v. s. torvigg eller torkil, hvilket begrepp torde ligga till grund för namnet Torkel eller Torkil). De anses allmänt hafva kommit ned med åskan, fordom dock oftare än nu.

När professor OSCAR MONTELIUS år 1876 publicerade sina studier angående »Minnen från lapparnes stenålder i Sverige» (i *K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademiens Månadsblad* 1874), uppgaf han antalet af fornsaker af sten, anträffade inom Lappland, Norrland och Dalarna samt tillhörande »arktiska» typer, belöpa sig till 66 st., däraf 48 spjut- och pilspetsar, 6 yxor och rätmäjslar samt 6 hålmäjslar. I *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* (VIII: 2, Stockholm 1892) har amanuensen P. G. VISTRAND beskrifvit »Norrländska fornsaker från stenåldern i Nordiska museet». Han omnämner där *några* arktiska typer, med hänvisning till Månadsbladet, men af de fem från Västerbotten (Västerbottens och Norrbottens län äro här icke åtskilda) antecknade synes ingen tillhöra denna kategori. Under senare år äro många arktiska stenåldersfynd gjorda i Norrbotten samt därifrån lämnade dels till Lule, dels till Stockholm och bragta till allmän kännedom. Så t. ex. ha af eller genom mig under åren 1889—1904 till Statens Historiska museum och Nordiska museet förärats omkring 50 lap-

ska stenåldersfynd från Norrbotten (Neder- och Öfverkaliks, Jokkmökk, finnsocknarna mellan Kaliks och Torne älvar o. s. v.) samt till någon del från norska Finnmarken och finska Lappland. År 1904 kunde ej mindre än 15 dylika redskap tillrättaskaffas i gårdarna omkring en enda sjö, Lansjärv i Öfverkaliks socken. Åtskilliga af dessa voro anträffade på samma ställe, en gammal lapsk bovall vid Lillsund. Medan Montelius i sin öfversikt har ett öfvervägande antal spjut- och pilspetsar, men endast ett fåtal yxor och mäjslar, har jag anträffat endast några af förstnämnda kategori, men däremot en mångfald yxor och mäjslar af skilda slag och typer, äfvensom bl. a. en stenklubba och en slungsten, båda funna vid Sjukksjokk i Jokkmökk. I de etnografiska samlingarna i Lule och Uleåborg, särskildt på sistnämnda håll, förvaras ett större antal arktiska stenåldersfynd af stort intresse. Uleåborgsmuseet har så t. ex. ett långt, utmärkt välgjordt björnspjut af skiffer. Vid ett hastigt ögnande i montern vill man tro vapnet vara smidt af järn. Alla dessa redskap, här omnämnda, äro förfärdigade af skifferarter samt förskrifva sig uppenbarligen från skilda perioder; några äro klumpigt och endast nödortfittigt tillhuggna, andra äro fullständigt konstmässigt utförda. Tillverkningen har emellertid veterligen icke skett här uppe, utan söder ut i landet, nordligast i Ångermanland. Emellertid förtjänar anmärkas, att en skifferart finnes vid Liakka i Vojakkala by inom Neder-Torne socken i finska Österbotten.

I *Lahnajärvi* (= Braxenträsket) var fordom riklig tillgång på braxen. En gång kom en lappkäring till byn och såg, att man i ett pörte kokade dylik fisk öfver elden. Hon bad att få en smula med, men detta nekades henne. Lappkärningen sade då, att de icke vidare skulle behöfva besvära sig med att söka fiska efter braxen därstädes. Hon färdades nu ned efter *Lahnajoki* och drog en björkvidja efter sig, kom ut till Kaliksälven vid *Gustafsbärg* och drog sedan spöet omkring $\frac{3}{4}$ mil uppefter Kaliksälven till *Teurajoki*. Vid dennas utflöde i älven vek hon af och fortsatte fram till *Teurajärvi*. All braxen följde efter henne. Man har sedan aldrig fått en braxen i *Lahnajärvi*, men i *Teurajärvi*, där denna fisk förut saknades, har man sedan dess fått rikligt med braxen, och den fans där, ända tills man gräfde ut träsket (sjön).

När för omkring tre år sedan lappmannen *Nils Nilsson Kaupik* i *Lansjärv* besökte en skogskåta vid *Kattån*, där han letade efter bortkomna renar, hände sig följande. Han hade just slagit sig ner och kokat kaffe, då in trädde en rese, som tog en planka från lafven, satte sig därpå, så att den gick sönder, och tillsade lappen,

att han icke skulle få ligga där. Därefter gick resen sin väg. Lappen satt kvar en stund och lät kaffet koka. In trädde då resen för andra gången och förnyade sin tillsägelse, men lappen satt fortfarande kvar. När resen kom tredje gången, blåste det om öronen på lappen, som nu blef rädd, slog ut kaffet och sprang. Ena skon hade han glömt i kojans och måste hela natten vanka i vilda skogen, enär han icke tordes gå till baka. På morgonen kom han efter 1 $\frac{1}{2}$ mils vandring fram till *Torrivaara*, där han berättade, hvad som händt honom.

Kaupik var *skötarelapp* (öfverkaliksmålets *söjteslapp*, finskans *poropaimen*), d. v. s. hade om hand renar, som han skötte åt allmoge och herremän.

En annan person från *Lansjärv*, *Johan Erik Johansson*, vistades för omkring två år sedan på skogsarbete i nyssnämnda trakter och låg en natt i den omtalade kojans. Sedan han lagt sig, kom en lapp in, satte sig på britsen och såg stint på Johan Erik. Lappen hade ena handen afhuggen och blodig. Johan Erik låg visserligen kvar öfver natten — lappen hade efter ett kort besök aflägsnat sig — men sade sig efteråt rakt icke våga ligga ännu en natt i denna koja.

Följande berättade en kväll i skogskojan *Hans Olof Johansson* från *Lansjärv*. Då jag för 15—16 år sedan var med i flottledsbyggnad, och vi skulle söka nattläger, kommo vi till en trakt, där det fans ett gammalt *lapphäbbar* (lapskans *njalla*) och där intill en skogskoja. En lapp, som var med i sällskapet, sade, att där var ett dåligt ställe att bo. Vi andra skrattade åt honom och förstodo ej anledningen till hans motvilja för platsen. På natten hördes emellertid stort oväsen utanför kåtan: där höggs ved och bullrades. När vi andra kvällen kommo hem till kojans från arbetet med kistbyggnaden, hördes på natten sprängskott och allt möjligt slammer.

Samma afton efter slutadt dagsverke berättade *Lars Henrik Landin* från *Lansjärv* följande i vår varma skogskoja (*alttarikota* eller *pleuna*), medan röken från härden steg med gnistregn mot furukronorna.

En pojke, som var ute på fiske, medhade en dräktig tik, som valpade under fisket. Pojken kastade då valparna i sjön, men hörde samtidigt, att det liksom grät ur vattnet. Pojken trodde, att det var sjörået, som grät. Alla fiskar han fått blefvo under natten borttagna från honom. På morgonen kom bägrået och tillsade honom att gå rätt fram och icke bry sig om, hvad han än kunde få se. Där höggs då ved, och träd ramlade om hvar andra — men pojken mindes förbudet, gick sin stig fram och kom lyckligt hem.

I *Korpilombolo* hände för 7—8 år sedan följande. Skomakaren *Manne Bergdahl* och hans hustru *Lea Palo* lefde olyckligt till sammans. Där rådde beständigt split och kif i hemmet. En dag kom *Bergdahl* från timmerskogen och ville ha en kopp kaffe att värma sig med. Hustrun svarade, att förr skulle hon ge *Skam* än mannen kaffe. På kvällen kom då en lång, ful, vildt skäggig man in och bad att få kaffe. *Lea* vågade ej neka, utan gaf honom kaffe. Han satt på bänken vid dörren och drack kaffet utan att säga ett ord. Det var *Skam*, som kommit till gården.

Denna händelse hjälpte emellertid ej att förbättra makarnas förhållande och hustruns elaka lynne, utan hon fortfor att vara lika svår. Nu äro de skilda åt.

Mina karlar, äfven en af kronojägarne, försäkrade med en mun, att det verkligen var »*Skam*» samt att ett påstående, att det skulle varit en förklädd byakarl eller en *mustalainen* (zigenare), är fullkomligt osant.

Lapska ynglingarne *Junni Sunna* och *Anders Sunna* från *Suaininki* 1½ mil väster ut från *Korpilombolo* lågo vid ett tillfälle ute i en skogskåta. De hörde då först liksom barngråt från ett bärg i närheten, därpå liksom hvisslingar. Ibland hördes tjut och björn-brunningar. Pojkarne sade då: »Kom in, hvarför f-n står du där ute?» Då kom liksom en stor ren fram till kåtan och hördes skrapa med hornen mot dörren. Pojkarne blefvo emellertid rädda och vågade ej gå ut för att se efter, hvad det kunde vara.

För omkring 23 år sedan voro några personer från *Ohtanajärvi* by ute på kronoparken och åverkade timmer. När de på natten mot söndagen körde hemåt öfver träsket, varnade de en stor svart hund springa bredvid lasset. De voro fast öfvertygade om, att detta

ej kunde vara annat än hin, som skapat till sig, hvarför de i sin rädsla lassade af de olofligt huggna stockarna och i galopp körde hemåt. Sedan förekommo icke på länge några åverkningar i Ohtanajärvi.

I *Mettäjärvi* enstaka hemman norr om *Svanstein* vid Torne älf bodde förr en trollkarl, som begagnade kyrkogårdsmull. Denna förvarades på trossbottnen, men kom efter mannens död att sammanblandas med trossfyllningen. En familj *Malmström*, som sedan flyttade dit från *Öfver-Kaliks*, hörde särskildt på eftermiddagarna och kvällarna knackningar, rullningar och oväsen där uppe. Väsna- nades barnen i pörtet, svarade det strax än hårdare där uppe. Detta oväsen räckte i omkring 20 års tid.

Tillägg till den i *Meddelanden från Nordiska museet 1902* införda afdelningen af denna uppsats.

Sid. 198, rad 6 nedifrån *står*: vatkattu = jag har fått ondt *hit* (i st. f. här) o. s. v., hvilket bör *läsas*: vatkattu), äfvensom det finska kassusförhållandet i uttryck sådana som »jag har fått ondt *hit*» (i st. f. här), o. s. v.

Sid. 211, rad 16 uppfifrån *står* Molkansalmi, *läs* Molkonsalmi. Till de å nämnda och följande sida meddelade noterna angående antagliga förloppet af bosättningen i dessa nordliga orter må här några ord fogas. Professor VILH. THOMSEN har tidigare framhållit, att finnarne omkring år 800 e. Kr. i stort sedt fått sin nuvarande utbredning, hvaremot K. B. WIKLUND (*Ymer* 1904, sid. 185) betonar, att finsk befolkning »redan i urnordisk tid, långt före vikingatiden, sträckt sig åtminstone till Torneälfväns mynning», att finnarne böra »redan *före* år 800 ha kommit ända till dessa nordliga trakter». Professor M. G. SCHYBERGSSON omtalar i sin *Finlands historia* (I: 4), att alpparne fördrefvos af karelarne, och att »samma öde senare träffade tvenne folk af finskt, troligen karelskt, ursprung, hvilka under flere århundraden hade en oberoende tillvaro: *kvenerna* och *bjarmerna*.» Dessa krigiskt anlagda *kven*er eller *kväner* — hvilkas namn S. gissar vara en förvrängning af det finska *kainulaiset*, *kajaner* — bodde enligt Schybergsson »i nordliga delen af svenska Norrland». Wiklund påpekar (anf. st., sid. 186 och *Nordisk Tidskrift* 1895, sid. 378 o. följ.), att befolkningen i norra delen af Norrbottens kustland varit finsk redan i urgammal tid, och att särskildt Kaliks hvars rent finska namn Kainuu icke kan förstås såsom låneord (det leder tanken till *kainulaiset*, *kajanerna*), haft en gammal finsk kolonisation. Som en not till Schybergssons uppfattning angående *kväner* och *kainulaiset* eller *kajaner* har emellertid Wiklund i bref meddelat mig, att »det finska ordet *kainulainen* från början endast betyder »låglandsbo» och knappast kan vara något stamnamn, lika litet som *lantalainen* eller den, som bor på *lanta*, ungefär liktydigt med »bondlandet».

HUGO SAMZELIUS.